

İKTİSAT DERGİSİ

AYLIK DERGİ
HAZİRAN / TEMMUZ'84
SAYI : 235-236
200 TL.

tüketicinin korunması

Tasarruf sahipleri neden Akbank'ı seçer?

Tasarruf sahibinin her ekonomik dönemde Akbank'ı seçmesinin nedeni, Akbank'ın büyük mali gücü, güvenilir ve temkinli bankacılık uygulamasıdır.

Büyük mali güç

Sermaye	15 milyar
İhtiyatlar	35 milyar
Kâr (vergi sonrası)	8 milyar

Güvenilir ve temkinli bankacılık

Mevduat	369 milyar
Plasmanlar	286 milyar
Aktif toplam	488 milyar

Akbank, ciddi ve istikrarlı yönetimiyle milyonlarca tasarruf sahibinin güvenini kazanmıştır.
Akbank, üstün hizmet veren 10 bine yakın personeli ve 602 şubesi ile tasarruf sahibinin seçtiği bankadır.

**Akbank'a danışmadan
paranıza yön vermeyin.**

AKBANK
"Güveninizin eseri"

I. Ü. İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti Yayın Organıdır

İÇİNDEKİLER

CAHİT EREN'İN ARDINDAN	3
TÜRKİYE'DE DEVLETİN MAL VE HİZMET PİYASALARINA MÜDAHALESİ VE TÜKETİCİNİN KORUNMASI Reşad Nadir ÖZSOĞUK	5
DENETİM OLAYI VE TÜKETİCİNİN KORUNMASI Dr. Arslan YÜZGÜN	13
BAĞIMLILIK TEORİLERİ VE AZGELİŞMİŞLİK Nesim KANDİTAN, M. Emin KARAASLAN, Erkan MUTLU, Gökhan ÖZGÜN, Can SONAT	17
KAPİTALİZMİN YAŞAYABİLMESİ YA DA ÇÖKÜŞÜNE İLİŞKİN MATEMATİKSEL ANALİTİK SÖYLEMLER M. Yılmaz ÖNER	23
TÜRKİYE EKONOMİSİNİN GENEL EKONOMİK - POLİTİK ÇİZGİLERİ Prof. Dr. İzzettin ÖNDER	27
TÜKETİCİNİN KORUNMASI İLE İLGİLİ ANAYASA MADDELERİ	29
TÜKETİCİNİN KORUNMASI HAKKINDA KANUN TASARISI GEREKÇESİ	30
TÜKETİCİNİN KORUNMASI HAKKINDA KANUN TASARISI	35
TÜKETİCİNİN KORUNMASI GEREKLİLİĞİ VE YASAYA İHTİYAÇ Zihni METEZEDE	43

Sahibi:

I. Ü. İktisat Fakültesi Mezunları
Cemiyeti Yönetim Kurulu Başkanı
Esin Kuylulu

Sorumlu Yayın Yönetmeni :

E. Eren Görmüş

ABONE KOŞULLARI

Yıllık 2.400.- TL. (Öğrenci 1.600.- TL.)
6 Aylık 1.200.- TL. (Öğrenci 800.- TL.)

Banka Hesap No:

AKBANK Taksim Şb. (4700)
T. İŞ BANKASI Beyoğlu Şb. (4678)

YÖNETİM YERİ:

Cumhuriyet Cad. No: 27/6
Taksim - İstanbul
Tel.: 150 50 34 - 150 16 42

Dergideki yazılar kaynak
gösterilerek yayınlanabilir.

Basıldığı yer :

YENİLİK BASIMEVİ
Tel.: 143 55 72 — 145 32 48

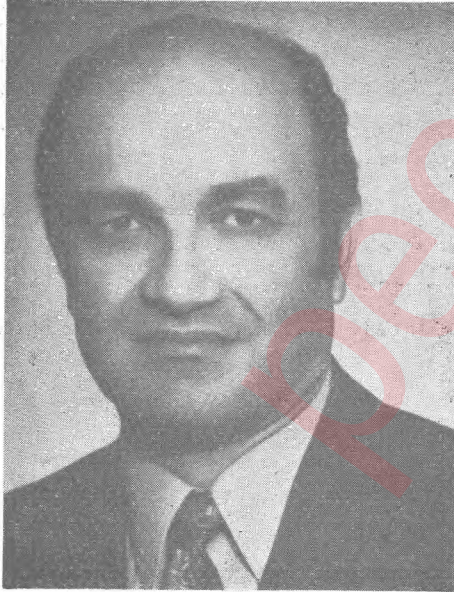
300 liradan satılan domatesin, TBMM'ye sevk edilen yasa tasarısının gündeme getirdiği konu olan «Tüketiciyi Koruma» ağırlıklı sayımız baskıya hazırlanırken, Sevgili ağabeyimiz, Sayıştay Başkanı Çit Eren'in filesi elinde pazardan dönerken ebediyete intikal ettiğini öğrendik.

Meclise verildiğinde büyük görültü koparan, İstanbul Ticaret Odası'nın da kendi karşı tasarısını hazırlayarak yayınladığı «Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun Tasarısı» ile gerekçesini bu sayımızda tam metin veriyoruz. Okuyucularımızın bir karşılaştırma yapabilmeleri açısından, önümüzdeki sayımızda da İstanbul Ticaret Odası'nın tasarısını yayınlayacağız.

Saygılarımızla,

İKTİSAT DERGİSİ

CAHİT EREN'İN ardından

Cahit EREN 1924 yılında Pınarbaşı - Kayseri'de doğdu. Orta öğrenim Kayseri'de yüksek öğrenimini İ. U. İktisat Fakültesinde yaptı. (1943 - 1947). Maliye Bakanlığında Müfettiş yardımcısı olarak göreve başladı. Süreç içinde müsteşarlığa kadar yükseldi.

1978 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisince Sayıştay Bakanlığına seçildi. Geçirdiği bir kalp krizi sonucu 2. Haziran 1984 günü aramızdan ayrıldı.

«... Sevgili üstadımız Cahit Eren, kamu hizmetlerini meslek edinmiş pek çoğumuz gibi, memuriyeti bir meslek, bir misyon olmaktan öte bir hayat tarzı olarak benimsemiş bir kimse idi. İdeal bir kamu görevlisi olarak, bir yandan doğuştan sahip olduğu yetenekleri ve sonradan eğitim kurumlarında ve meslek içinde edindiği ve becerileri bedeni ve manevi gücünün elverdiği azami ölçüler ülkesinin ve milletinin hizmetine sunarken; diğer yandan karşılığında devletin verebildiği kadarıyla iktifa etmesini bilmiş, işgal ettiği resmi makamların yüksekliği ne olursa olsun imkânları sınırlı bir toplumun, mütevazı bir hadimi (hizmetçisi) olma sanatında ulaşmasını bilmiş bir bürokrat idi. Bugün 600 yıllık bir imparatorluğun yarısı Türkiye Cumhuriyeti'nin Yüce Sayıştay'ın Başkanı ve eski Maliye Müsteşarı pazardan dönerken filesi elinde ebediyetle kucaklaşmışsa, bu olgu üzerinde dikkatle ve önemle durulması gerekir diye düşünüyorum...»

«... Ölümle burun buruna geldiğinde dahi, canının derdine düşmeyip, başkalarına zarar vermemek için önce arabasını kaldırırma çekip, durdurmayı dü-

şinen karakter sağlamlığını, merhumun bir hayat görüşünün küçük bir ayrıntısı olarak zikretmeye değer buluyorum...»

«... Bugün burada, sadece bir üst bürokrati, saydığımız bir büyüğümüzü, sevdiğimiz bir yakınımızı ebediye yolculuğuna uğurlamak için toplanmış değiliz. Bugün burada, ebediye yolculuğuna uğurladığımız kişi aynı zamanda belli bir tarih kesitinin, belli bir dünya görüşünün, belli bir yaşam tarzının ilginç ve seçkin temsilcilerinden biridir...» (*)

Ertuğrul KUMCUOĞLU
Maliye Bakanlığı Müsteşarı

«Sayın Başkanımız Erdemli kişiliği ile başarılı şekilde temsil ettiği Sayıştay'a saygınlık kazandırmıştır.

Güler yüzlü yöneticiliği, alçak gönüllülüğü ile artık nesli tükenmeye yüz tutan çelebi insan tipinin son örneklerindendi. Yaşamı ve insanları çok sevdirdi. Çevresine yardımcı olmaktan iyilik yapmaktan haz duyardı. İçlerinden çıkıp geldiği kasaba insanların sorunlarıyla sürekli ilgilenirdi. Kurum içinde

çalışan kişilerin yetişmeleri ve mesleki gelişmeleri için çaba gösterirdi. Yokluğunu gönlümüzde bıraktığı sevgi ve saygı ile hep duyacağız.»

Hasan BAŞ
Sayıştay BAŞRAPORTÖRÜ

Cahit Eren, Cemiyetimizin değerli bir üyesiydi. Raslantı sonucu Ankara'dan bağlılık duygularıyla gönderdiği telgrafı İstanbul'da Genel Kurul Salonunda okunduğu anlarda aramızdan ayrılmıştı.

Onu ilişkilerimiz sırasında camiamızın vefalı mensubu olmasının ötesinde, sürekli çevresine ulaşmaya çabala-
yan iyi bir insan, iyi bir yönetici, başarılı bir teknisyen ve onurlu kişi olarak tanıdık. Bu yönleriyle bizim için örnek biri olmuştu. «Gerçek ölüm insanların artık kendilerinden söz ettirmedikleri gün olur» deniliyor. Bu durumun onun için geçerli olmadığını düşünüyoruz.

Sevgi dolu, dürüst kişiliği ve Cemiamıza bağlılığı ile her zaman saygıyla hatırlayacağız.

İ. U. İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti
Ankara Şubesi

(*) C. Eren'in cenazesi kaldırılmadan önce Sayıştay önünde düzenlenen törende yapılan konuşmadan alınmıştır.

TÜRKİYE'DE DEVLETİN MAL VE HİZMET PİYASALARINA MÜDAHALESİ VE TÜKETİCİNİN KORUNMASI

Reşad Nadir ÖZSOĞUK

**Sanayi ve Ticaret
Bakanlığı Başmüfettişi**

I. DEVLET, MAL VE HİZMET PİYASALARINDA TARAFTIR

Toplumsal gelişmelerin ve izlenen politikaların sonucunda Devlet, mal ve hizmet piyasalarında taraf olarak yer almıştır. Devletin bu tarafılığı, mal ve hizmet piyasalarında hem tedarikçi - üretici - satıcı olarak hem de tüketici olarak kendini göstermektedir.

Devletin mal ve hizmet piyasalarında tedarikçi - üretici - satıcı olarak etkinliği, değişik hukuki yapıdaki kurum ve kuruluşlar aracılığıyla yürütülmektedir. Bu kurum ve kuruluşlardan üzerinde en çok konuşulana, İktisadi Devlet Teşekkülleri ve Kamu İktisadi Kuruluşlarıdır.

Yapılan son düzenleme ile sayıları 28 olarak tespit edilen bu kurum ve kuruluşların amaçları incelenecek olursa, Devletin mal ve hizmet piyasalarında «taraf» olma niteliği daha da açıklık kazanacaktır. Bunlardan bazıları şu şekildedir :

— Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğünün kuruluş amacı, tarım ve tarıma dayalı sanayiın ihtiyacı olan temel mal ve hizmetleri üretmektir. Devlet Üretim Çiftlikleri ve Haralar bu kuruluşun bünyesindedir.

— Türkiye Zirai Donatım Kurumu; üreticinin ihtiyaç duyduğu tüm tarım ve diğer girdileri imal ve tedarik etmek amacıyla kurulmuştur. Tarımda kullanılan her

türlü traktörün, tarım iş makinalarının, araç ve gereçlerin, bunların yedek parçalarının, her çeşit kimyevi gübrenin, ziraat mücadelesi için ilaçlarının ve bunların hammaddelerinin imal ve tedariki bu kuruluşun görevleri arasındadır.

— Yeni adı Türkiye Kimya Sanayi Kurumu olan kuruluş; petro-kimya, gübre, lastik mensucat boyaları başta olmak üzere kimya sanayiini ilgilendiren konularda kuruculuk ve işletmecilik yapmaktadır.

— Sümerbank Genel Müdürlüğü; başta tekstil ve giyim sanayi olmak üzere, imalat sanayi alanında kuruculuk ve işletmecilik yapmak ve her türlü mal ve hizmetin pazarlanması, ile uğraşmak üzere kurulmuştur.

— Eski adı Süt Endüstrisi Kurumu olan Türkiye Tarım Ürünleri Kurumunun kuruluş amacı, süt, bitkisel yağ, yem, yapağı, tiftik ve diğer tarım ürünlerinin değerlendirilmesi ve pazarlanmasıdır.

— Et ve Balık Kurumu; kasaplık hayvan almak, gerektiğinde ithal etmek, işlemek, mamul hale getirmek, iç ve dış piyasalarda satmak amacı ile kurulmuştur.

— Şeker üretimi ve yan ürünlerinin değerlendirilmesi konularında kuruculuk ve işletmecilik yapmak üzere Türkiye Şeker Sanayi Kurumu kurulmuştur.

— İç ve dış sularda deniz taşımacılığı, acentelik, gemi kiralama ve alım-satımı, brokerlik, tersanecilik, gemicilik, gemi kurtarmacılığı yapmak üzere kurulan kuruluş, Türkiye Denizcilik Kurumu'dur.

— T.C. Turizm Bankası A. Ş. turizm sektörünün gelişmesi için yatırım ve işletmecilik yapmak üzere kurulmuştur.

Yukarıda sayılan ve sayılmayan teşekkül ve kuruluşların yıllardan beri kendilerine bağlı çiftlikleri, fabrikaları, mağazaları, otelleri, gemileri ile mal ve hizmet

üretiminde bulundukları ve bunları piyasalara arz ettikleri unutulmamalıdır.

Devletin mal ve hizmet piyasalarında tedarikçi - üretici - satıcı olarak yeri, İktisadi Devlet Teşekkülleri ve Kamu İktisadi Kuruluşlarının faaliyetleri ile sınırlı değildir. Bunların dışında, bazı kuruluşlar ile Tarım Satış Kooperatifleri Birlikleri ve iştirakler de vardır: Tütün, çay, pamuk, ayçiçeği, fındık, kuru incir, çekirdeksiz kuru üzüm, gibi tarımsal ürünler Devlet adına alınmakta, aynen veya işlenerek piyasaya satılmaktadır. Devletin sermayesinde payı olan iştiraklerin büyük kısmı ise, konuyla ilgili olan ya da olmayan kişilerin adları ile mal ve hizmetlerini sıkça duydukları özel teşebbüs kuruluşlarıdır. Birkaç isim sıralanacak olunursa; Arçelik A. Ş., İpragaz A. Ş., Çanakkale Seramik Fabrikaları A. Ş., Dosan Konserve Sanayi ve Ticaret A. Ş., Tat Konserve A. Ş., Pol-san Süt ve Gıda Sanayi A. Ş., Ülfet Gıda ve Sabun Sanayi A. Ş., Bumaş Karaman Bulgur Sanayi ve Ticaret A. Ş., Migros Türk A. Ş., Meray-Yağ Sanayi ve Ticaret A. Ş., Kütahya Porselen Sanayi A. Ş., İstanbul Porselen Sanayi A. Ş., Taksim Otelleri A. Ş., Pancar Motor Sanayi ve Ticaret A. Ş., Tofaş Türk Otomobil Fabrikaları A. Ş., Türk Otomotiv Endüstrisi A. Ş., Türk Kablo A. Ş., Gübre Fabrikaları A. Ş., Umumi Mağazalar T. A. Ş. gibi kuruluşların ürettikleri mal ve hizmetlerde Devletin de katkısı bulunmaktadır.

Devlet, bir yandan tedarik - üretim - satış yoluyla mal ve hizmet piyasalarının arz cephesindeki faaliyetini sürdürürken, bir yandan da, kendisine bağlı kurum ve kuruluşlarla görevlilerinin ihtiyaçları için tüketim amacıyla pek çok mal ve hizmetin alımını yapmaktadır. Devletin tüketim amacıyla ihtiyaç duyduğu mal ve hizmetlerden bir bölümünü tedarik eden kuruluş Devlet Malzeme Ofisidir.

Genel Bütçeye dahil dairelerle, katma bütçeli dairelerin, özel idarelerin beledi-

yelerin sermayesinin yarısından fazlası bunlara ait ortaklıkların, İktisadi Devlet Teşekkülleri ile Kamu İktisadi Kuruluşlarının...;

- Kâğıt, karton, mukavva ve mamullerini,
- Büro makina ve aletlerini,
- Büro mefruşatını,
- Aydınlatma ve ısıtma araçlarını,
- Temizlik malzemesini,
- Daire hizmetlerinde kullanılan motorlu taşıt araçlarını, bunların iç ve dış lastiklerini,
- Matbuaların basımı ile diğer basım işlerini,

Devlet Malzeme Ofisinden sağlamaları zorunludur. Ofis bu madde ve malzemeleri doğal olarak piyasadan satın almaktadır. Devletin, tüketim amacıyla ihtiyaç duyduğu mal ve hizmetlerin sayılması mümkün olmayan büyük bir bölümü ise, herkesce bilindiği üzere Devlet İhale Kanunu hükümlerine göre satın alınmaktadır. Kestirmeden söylenecek olursa, tüketim amacıyla ihtiyaç duyduğu mal ve hizmetleri, ister Ofis aracılığıyla, isterse aracısız olarak piyasadan satın alan Devlet, en büyük tüketici durumundadır.

II. DEVLETİN MAL VE HİZMET PİYASALARINA MÜDAHALE ETMESİNE İMKAN VEREN GENİŞ BİR «MEVZUAT» VARDIR.

Üretici ve tüketici sıfatıyla mal ve hizmet piyasalarının «tarafı» olan devlet, bu piyasalara, objektif ve tarafsız bir otorite sıfatıyla müdahalelerde bulunabilmek yetkisinin de sahibidir.

Devletin, objektif - tarafsız bir otorite olarak mal ve hizmet piyasalarına müdahalesi değişik şekiller göstermekte; piyasalara girme koşullarını izne bağla-

maktan, mal ve hizmetlerin özelliklerini ve fiyatlarını tespit etmeğe kadar geniş bir çerçeveye yayılmaktadır.

Devlete, mal ve hizmet piyasalarına müdahale etmek yetkisi veren ve birçok incelemeye konu olan mevzuatın bazlarından verilecek örnekler çerçevenin genişliği hakkında fikir sahibi olmaya yetecektir.

1. 10 Haziran 1930 tarihli 1705 sayılı Yasa ile, iç ve dış ticaret menfaatlerini korumak ve ticaret malları üzerinde taşış (sağlığını bozma, karıştırma) ve hilelere mani olmak için Bakanlar Kuruluna tedbir almak yetkisi verilmiştir. Bu yetki, «menşei nebatî, hayvanî ve madenî bilûmum mevad (maddeler) ile bunların nim mamul (yarı mamul) ve mamullerini veyahut bunların terkibinden husule gelen mevaddın izharına (meydana çıkmasına), imal.ne, tathirine (temizlenmesine), muayyen sınıf ve nevilere tefrikına (ayrılmasına), ambajlarına, zarflarına (kaplarına), alım satım ve nakil ve muhafazalarına ve bu hususta tabi olacakları usul ve şartlara ve bu gibi mevat için hususi veya milli muayyen alamet ve izahat istimali (kullanılması) mecburiyetine müteallik tedbirler almak konusundadır. Bakanlar Kurulu tarafından tespit edilen nitelik ve şartlara uymayan maddelerin satışı ve ihracatı yasaklanabilecektir. Bakanlar Kurulunca alınacak tedbirlere uygun hareket etmeyenlerin görecekları ceza ise ilk seferinde 1000-5000 TL. arasında para cezası ve teşhir olunmaktadır.

Bu yasa'ya 9 Haziran 1936 tarihli Ek Yasayla ihraç mallarının fiyatlarının makbul bir sebep olmaksızın iç ve dış piyasalarda arttırıp eksiltlenlerin de ceza göreceğine dair hüküm eklenmiştir.

2. 19 Ekim 1983 tarihli 2929 Sayılı Yasaya göre Bakanlar Kurulu, İktisadi Devlet Teşekkülleri ve Kamu İktisadi Kuruluşları ile ilgili Kanuna tabi teşekkül, müessesese ve bağlı ortaklıkların işletmelerinde

üretilen mal ve hizmetlerin fiyatlarını tespit etmek yetkisine sahip bulunmaktadır.

3. 8 Haziran 1930 tarihli 1590 Sayılı Yasaya göre yeni adıyla Sanayi ve Ticaret Bakanlığı «...endüstri şubeleri mamulâtından lüzum gördüklerinin maliyet ve toptan satış fiyatlarını kontrol ve tespit etmeğe ve bu maksatla işletme ve idare şartlarını, umumi iktisadi vaziyetlerini ve buna dair evrak ve vesikalarını» incelemeye yetkili bulunmaktadır. Ülke içinde tüketilecek malları, tespit edilen toptan satış fiyatlarından fazlaya satan müesseseler sahipleri ile yetkili memurları 1 aydan 1 yıla kadar hapis ve 500-5000 TL. arasında para cezasına mahkum olunabilecektir.

4. 24 Nisan 1930 tarihli 1593 Sayılı Yasa ile; Bütün yenilecek, içilecek şeylerle bunların istihsalı, meydana çıkarılması, saklanması, taşınması için kullanılan eşya ve kapların; cilt, saç ve tırnakların temizlenmesi, boyanması ve güzelleştirilmesi için kullanılan maddelerle sabunların; gıda maddelerine karıştırılacak boyaların; yiyeğin, içenin, kullanının, sağlığını bozacak şekilde, yapımı, üretimi, saklanması taşınması, satılması, satılığa çıkarılması, satmak üzere bulundurulması yasaklanmıştır. Keza gıda maddelerinin yanlış ünvan ve niteliklerle ya da hakın aldanmasına sebep olabilecek şekilde satılması, satılmak üzere bulundurulması da yasaktır. Bu maddelerin teftiş ve murakabesi Sağlık Sosyal Yardım Bakanlığı ile bunun vereceği talimatlara istinaden Belediyelerce yapılacaktır. Bakanlık bazı gıda maddeleri ile kaplarının üzerine imal ya da ticarete sevk edenlerin ismini, yapıldığı tarihi, evsafını, çeşidini ağırlık ya da adedini yazmak mecburiyeti koyabilecek.

Belirtilen yasaklara aykırı hareket edenler hakkında öngörülen ceza ise - diğer kanunların hükümler daha hafif olduğu takdirde - 2 aya kadar hapis ile 100-500 TL. arasında para cezasıdır.

5. 14 Mayıs 1928 tarihli 1262 Sayılı Yasaya göre ilaçların dış ambalaj kısımları üzerinde ve ambalaj içindeki tarifelelerinde; ruhsat sahibinin ve yapıldığı laboratuvarın adı ve adresinin, ruhsat numarasının ilacın nasıl kullanılacağına ve fiyatının, yapıldığı tarihin yazılı olması gerekmektedir. Müsaadesi alınarak ticarete çıkarılan ilaçların arılığından ve formülüne uygun mal edilip edilmemesinde yapanı, ithal edilenlerin ise ithalatçısı sorumludur. Bunların göreceği ceza temin ettikleri menfaatin iki katı para cezasıdır. Satıcılar hakkında öngörülen ceza ise 150-500 TL. arasında bulunmaktadır. Eczacılık ve tıpla ilgili maddeler ve ilaçlar Sağlık Sosyal Yardım Bakanlığının teftiş ve murakabesine tabi bulunan ve her türlü fenni şarta ve yeterli tesvata sahip laboratuvar ve fabrikalarda imal edileceklerdir.

6. 15 Mayıs 1957 tarihli 6969 Sayılı Yasa'ya göre zirai mücadele alet ve ilaçlarının, yurda sokulması, yurt piyasasına arzı ve satışı, yurt içinde yapılması, üretilmesi, ortaya çıkarılması Tarım Orman Bakanlığının ruhsat, kontrol ve koyacağı şartlara tabidir. Bunların azami satış fiyatı adı geçen Bakanlıkça tespit olunacak ve bu fiyatlar ambalajlarında gösterilecektir. İzinsiz olarak ithal, imal, istihsal ve satışa arz edilen ya da pahalıya satılan alet ve ilaçlar müsadere edilecektir.

7. 3 Nisan 1930 tarihli 1580 Sayılı Yasaya göre lokanta, birahane, gazino, kiraathane, meyhane, han, hamam, otel, sinema, tiyatro, bar, dansing ve benzeri yerlerin ve buralarda satılan ve kullanılan şeylerin; temizliğini, sıhhiliğini, sağlamlığını kontrol etmek; bu gibi yerler ile ütücü, kolacı, lekeci, giyim ve ev eşyası temizleyicisi ve boyacısı gibi meslek mensuplarının ücret tarifelerini tanzim ve tasdik etmek görevi Belediyelere verilmiştir.

Keza Belediyeler; et, ekmek, yaş meyve, sebze, odun ve mangal kömürü ile diğer gıda ve zaruri ihtiyaç maddelerinin

toptan ve perakende satış fiyatlarını tespit etmek; bu maddeleri için tanzim satış mağazaları kurmak ve hayatı ucuzlatıcı tedbirler almakla da yükümlüdür.

8./12.3.1982 tarihli 2634 Sayılı Yasaya göre Kültür ve Turizm Bakanlığı, belgeli turizm işletmelerini denetlemek ve tarifelerini onaylamak yetkisine sahiptir. Turizm işletmecilerinin bu onaylı tarifeyi kolayca okunabilecek bir yerde bulundurması gerekmektedir. İşletmeciler için, tarifieden fazla alınan ücretin 10 katı, diğer yasaklamalara aykırı hareketleri için de 25.000 TL. ile 100.000 TL. arasında değişen para cezası öngörülmüştür.

9. Mal ve hizmet piyasalarına müdahale açısından önemli bir Yasa da T. Ceza Kanunudur.

— Bu Yasa ile; yalan haber yaymak suretiyle ücret, evrak ve emtea borsalarının artıp eksilmesine sebebiyet verenler için,

— Resmi damgalı ölçü ve tartı aletlerini taklit edenler ve bozanlar için,

— Resmi bir daire ve bir kamu hizmeti için taahhüt edilen eşyaya hile ve hud'a (aldatma, dolap) karıştıranlar için,

— Müşterisinin istediği şey yerine aynı şey diye başka bir şey verenler ile, miktarı, kökeni ve evsafı söylenenden ya da varsa sözleşmesinden farklı birşey verenler için,

— Tabii olmayan bir gıda maddesini tabii diye satışa çıkaranlar için, hapis ve para cezaları öngörülmüştür.

Ancak bu Yasanın en önemli maddesi 22.9.1983 tarihli 2891 sayılı Yasa ile değişik şekli ile 401. maddedir. Madde özetle;

— Halkın beslenmesi için gerekli gıda maddelerinin,

— Halkın ısınması, aydınlanması ve

temizliği için gerekli olan maddelerin ve her türlü yakıtın,

— Sağlığın korunmasında, tedavide ve tıbbda kullanılan her türlü ilaç, madde ve aletin,

— İnşaat, sanayi, ulaşım ve fiyatları yetkili kuruluşlarca tespit edilen her türlü eşya ve maddenin,

— Fiyatları yetkili mercilerce tespit ve ilan edilen eşya araç, gereç ve her türlü maddelerin,

hangi sıfatla olursa olsun ticaretle uğraşan, kâr amacı güden kimseler tarafından; satışından kaçınılması, kaçırılması, saklanması, satılmadığı halde satılmış gösterilmesi, tespit edilen fiyatların üzerinde satılması veya resmi mercilerce beyan edilmesi istenildiği halde buna aykırı hareket edilmesi hallerini, bu eşya ve maddelerin müsadereci ile 6 aydan 10 yıla kadar hapis ve 15 ile 75.000 TL. arasında değişen para cezasına çarptırılmayı gerektiren suç olarak nitelendirmiştir. Dergimizde tüm metni verilen tüketicinin korunması ile ilgili son Yasa tasarısını en ağır dille eleştirenlerin T. Ceza Kanununun bu maddesindeki değişikliğe sessiz kalmış olmaları ilginçtir.

III. TÜKETİCİYİ KORUMA KONUSUNDAKİ GİRİŞİMLER SONUÇSUZ KALMIŞTIR.

Devletin mal ve hizmet piyasalarına çeşitli şekillerde müdahale etmesine imkân veren Yasalardan sadece bir bölümünün incelenmesi bile bu konudaki mevzuatın ne denli geniş olduğunu anlatmaya yetecektir. Ancak gerek T. Ceza Kanunu dışındaki yaptırımların günün koşullarına göre yetersiz kalması, gerekse dağınık mevzuatın birçok kurum ve mercii yetkili ve görevli kılmış olması gibi nedenler yüzünden, Devlet, mal ve hizmet piyasalarına müdahale yetkisini gerektiği şekilde kullanamamıştır. Bunun sonucu

olarak da 1970 yılından itibaren özellikle basının katkısıyla, ülkenin gündemine bir «tüketiciyi koruma» konusu getirilmiştir.

Hemen belirtmek gerekir ki «Tüketiciyi Koruma» denilince, akla daha çok fiyat denetimi gelmektedir. İşin gerçeğinde, böyle düşünenler hiç de haksız değildir. Zira 1970'li yıllar, yaşanan hayat pahalılığının azmağa başladığı yıllardır. Pahalılıktan yılan kitleleri avutmak için, devamlı olarak «haksız fiyat artışlarının önleneyeceği»nden «piyasanın denetleneyeceği»nden söz edilmiş; «Türk Parasının Kıymetinin Korunması Hakkında Kanuna dayanılarak fiyat kontrol komite'eri kurulmuş, hatta Bakanlıklarca Valiliklere genelgeler gönderilerek «haksız fiyat artışlarının önlenmesi ve piyasanın denetlenmesi» istenilmiştir. Fakat ne gariptir ki genelgelerden medet umulduğu dönemlerde hazırlanmış bulunan piyasaların düzenlenmesi ile ilgili tasarıların Yasalaşması da mümkün olamamıştır. Bu 1977 de, 1978 de ve son olarak 1983 de böyle olmuştur.

Mal ve Hizmet Piyasaların düzenlenmesi ile ilgili yasa girişimlerinin sonuçsuz kalmasında, büyük ölçüde olayı «Tüketicinin Korunması» olarak görmenin yarattığı zorluk bulunmaktadır. Olayı böyle görenlerin cevaplandırması gereken soru; «korunması istenilen tüketicinin kimler olacağı ve kimlerin hangi tür davranışlarına karşı korunacağıdır.

Burada bütün insanların tüketici olduğunu, yaşarken, hatta öldükten sonra bile bazı mal ve hizmetlere ihtiyacı bulunduğunu tekrarlamak gerekir. Kısaca toplumsal işbölümü içindeki yerleri ne olursa olsun ve bu işbölümünden ötürü menfaatleri birbiriyle ne ölçüde çelişirse çelişsin bütün insanlar, sözgeci bozuk mal üreten sanayici, stokcu tüccar ete süte hile katan esnaf, işçi, memur hep tüketicidir. Hayatın her anında birlikte ve menfaatleri yüzünden birbiriyle karşı karşıya bulunan bu insanlardan hangileri ko-

runması gereken tüketici olarak kabul edilecektir? İkincisi insan ihtiyaçlarının karşılanması için üretilen sınırsız sayıdaki mal ve hizmetlerden hangisi tüketiciyi korumak amacıyla denetim altında bulundurulacaktır? İşte bu sorulara verilmesi gereken cevabın tercihlere göre değişmesi ve yapılan tercihin bazı meslek gruplarının ya da bu mesleklere mensup bazı kişilerin çıkarına zarar vermesi gibi nedenlerden 1970'lerde ortaya atılan tüketiciyi koruma konusu, herhangi bir çözüme kavuşmadan bugünlere kadar gelmiştir. Öte yandan bu süre içerisinde Devletin mal ve hizmet piyasalarına müdahalesini, bu piyasaları denetlemesini isteyen kişilerin sayısında da bir eksiliş olmamıştır. Yerine göre tüccarın üretici ya da sanayiciden, esnafın tüccar ve dağıtıcıdan, ücretlilerin esnaflardan, sanayicinin kartellerden şikâyetleri devam etmektedir.

İşte Devletin mal ve hizmet piyasalarına yetkili ve sorumlu bir organ aracılığı ile müdahale etmesi hususunda yapılan girişimlerin çeşitli sebeplerle yasal bir sonuca ulaşamaması, bunun yanında mal ve hizmet piyasalarının düzenlenme ve denetim altında tutulmasına ilişkin taleplerle ve bunu destekleyen olaylarda bir eksiliş olmaması karışık bir durumun ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu duruma, 1980'lerden itibaren iki unsur daha eklenmiştir. Bunlardan birincisi devletin ekonomiye müdahalesinin en aza indirilmesini savunan görüşlerin yaygınlaşması ikincisi ise 1982 Anayasasına piyasaların düzenlenmesine ve tüketicinin korunmasına ilişkin hüküm konmuş olmasıdır.

1982 Anayasasının 167. maddesi Devleti; «..mal ve hizmet piyasalarının sağlıklı ve düzenli işlemlerini sağlayıcı ve geliştirici tedbirleri...» almak; piyasalarda fiili veya anlaşma sonucu doğacak tekel-leri ve kartelleri önlemekle ödevli kılmıştır. Devlet «..tüketicileri koruyucu ve aydınlatıcı tedbirleri» alırken; «tüketicilerin

kendilerini koruyucu girişimlerini teşvik...» edecek, tüketicinin korunmasını amaçlıyan kooperatifçiliğin gelişmesini sağlayacaktır.

Devletin mal ve hizmet piyasalarına müdahale etmesine taraftar olan ya da karşı grupların baskısı ve devletin ekonomiye müdahalesinin en aza indirilmesini savunan görüşün yaygınlığı karşısında Anayasanın alınmasını istediği önlemler nasıl alınacaktır? Bunun cevabı önümüzdeki günlerde verilecektir.

IV. SON TASARININ ZENGİNLEŞTİRİLMESİ GEREKMEKTEDİR

Sanayi ve Ticaret Bakanlığınca hazırlanan ve metni dergimizin ileri sayfalarında yer alan son «Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun Tasarısı» gerekçeleri ile birlikte tartışmaya açılmıştır. Tasarı;

— Serbest rekabet şartlarını oluşturmak ve korumak, meşru rekabeti engelleyici hususları bertaraf etmek,

— Kartelleşme ve tekelleşmeyi önlemek,

— Kalitenin oluşturulmasına korunmasına ve geliştirilmesine yardımcı olmak,

— Ticaretle uğraşanlar, imalatçılar ve tüketiciler arasındaki ilişkilerin düzenlenmesini, korunmasını geliştirilmesini ve denetlenmesini sağlamak,

— Tüketiciyi koruyucu tedbirleri almak ve tüketicinin kendi kendini koruyucu girişimlerini teşvik etmek, amacını gütmektedir.

Bu amaçlara, meşru rekabeti engelleyenlerden, kartellerden, mal ve hizmetlerin kalitesinin yükselmesinden çıkarı olanlardan ve yurgunculardan müteşekkil küçük bir azınlığın dışında kimsenin itirazı olmaması gerekir.

Tasarının İkinci Bölümü iç ticaretle il-

gilidir. Bu bölümde ilk olarak Bakanlar Kuruluna, zaruri ihtiyaç maddeleri ve hizmetlerin neler olacağını belirlemek ve bunların azami satış fiyatlarını tespit etmek yetkisi verilmiş, ancak buna aykırı davranışlar hakkında herhangi bir ceza hükmü getirilmemiştir. Bu bir eksikliktir.

İç ticarete ilişkin bölümde getirilen önemli bir hüküm zorlamalı, zorunlu ve zincirleme satışların 200.000 ile 800.000 TL. arasında para cezasına çarptırılma tehdidiyle yasaklanmış olmasıdır. Böylece, ticaretle uğraşanların, esnafın ve tüketim amacıyla alış-veriş edenlerin zaman zaman yakınmalarına yol açan ve Milli Korunma Kanununun yürürlükten kaldırılmasından bu yana fırsatçılar tarafından sürdürülmekte olan bu satış şekilleri kısmen de olsa azaltılabilecektir. İç ticaret konusunda getirilen diğer hükümler; satış konusu olan malların etiketlenmesi ve hizmet tarifeleri satış şekilleri, mal ve hizmet piyasalarında faaliyet gösteren meslek grupları ve ticari reklam ve ilanlar konularındaki usul ve esasların Sanayi ve Ticaret Bakanlığınca düzenlenebileceğine (yalnız bir yerde düzenlenir sözcüğü kullanılmış) dair yetki hükümleridir. Yürürlükteki mevzuat içerisinde bu düzenlemelerin yapılmasına imkân veren ancak görev ve yetkinin pek çok birime dağıtıldığı hükümler mevcuttur. Bu bakımdan tasarının bu hükümlerinin bir yenilik getirmediğini söylemek pekâla mümkündür.

Tasarının Kalite Denetimi başlığı altındaki üçüncü bölümü daha çok sanayii ilgilendirmektedir. Burada getirilen en önemli hüküm «Tüketicinin can ve mal güvenliği ile ilgili olduğu Bakanlıkça tespit edilen konularda..» satıcıların belgesi olmayan mamulleri satamayacağına dairdir.

Ancak belgelerin sayıldığı 12. madde gereken açıklıkta düzenlenmemiştir. Madenin 1. fıkrasında «Bakanlıkça gerekli görülen ... sanayi mamulleri için KALİTE BELGESİ alınması» zorunlu tutulmuştur. Bu belgeyi alacaklar, mamulün imalatçı-

larıdır. Ancak bu belegiyi verecek merci bellî edilmemiştir. Maddenin 2. fıkrasında «Sanayi mamulleri... için imalatçıları tarafından GARANTİ BELGESİ verilmesi..» zorunluluğu getirilmiştir. Ancak bu GARANTİ BELGESİNİN bütün sanayi mamulleri için mi yoksa 1. fıkrada sözü edilen «Bakanlıkça gerekli görülen... sanayi mamulleri...» için mi verileceği netliğe kavuşturulmamıştır. 3. fıkrada ise «halkın can, mal güvenliği (ve 11. maddeden fazla olarak) sağlığı ile doğrudan ilgisi Bakanlıkça tesbit ve ilan edilen sanayi ve hizmetin imalatçısı veya uygulayıcısı tarafından.. «STANDARDA UYGUNLUK BELGESİNİN alınması zorunlu tutulmuştur. Bu hükümler çerçevesinde 11. maddenin 2. fıkrasında belirtilen «Tüketicinin can ve mal güvenliği ile ilgili olduğu Bakanlıkça tespit edilen konularda..» satış yapan satıcıların aramak mecburiyetinde olduğu belgelerin neler olduğu kesin açıklığa kavuşmamaktadır. Öte yandan Sanayi ve Ticaret Bakanlığı 5.4.1984 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan tebliği ile «Halkın Can ve Mal Güvenliği ile doğrudan ilgisi olan 55 kalem sanayi mamulünü belirleyerek bunlarda standarda UYGUNLUK Belgesinin aranacağını 13.5.1984 tarihli Resmi Gazetede de yayımlanan Tebliği ile de Garanti Belgelerinde hangi bilgilerin bulunacağını tespit ve ilan etmiştir. 1705 sayılı kanuna dayanılarak (bu kabil tedbirler alınabildiğine göre, tasarının bu hükümlerinin herhangi bir yenilik getirmediğini; sadece cezaları ağırlaştırdığını söylemek yerinde bir tespit olacaktır.

Tasarının getirdiği önemli ve tek yenilik; Kartel - Tekel ve Pazara Hakim Teşebbüsler hakkında hükümler getirmiş olmasıdır.

Tasarıda gözlenen bir eksiklik ise yapılacak denetime razı olmayanlar hakkında özel bir ceza hükmü gösterilmemesidir. Bu nedenle denetim için gelen görevliye istenilen mal ve belgeyi ibraz etmekten kaçınan kimse genel ceza takibi

batına razı olarak yerine göre 4.000.000 TL.'ye kadar çıkabilen para cezasından kurtulabilecektir.

Son tasarıda ilk bakışta görülebilen bu konuları belirttikten sonra yazımızı şu sonuca vardırarak bitirebiliriz.

Mal ve hizmetlerin kalitesinin yükseltilmesi ve tüketici haklarının korunması konusundaki ilk girişimlerin en büyük üretici ve tüketici olan Devletten gelmesi gerekir.

Tüketicinin korunması ilk amaç değildir. Önce mal ve hizmet piyasalarındaki aldatıcı hareket ve haksız rekabet önlenmeli, mal ve hizmetlerin kalitesi iyileştirilmeli ve herkes ürettiği mal ve hizmetin netliğinden ve niceliğinden sorumlu olmalıdır. Olması gereken de budur. Mal ve hizmetlerin satışı ve yapılışı mutlak surette belgeye bağlanmalıdır. Belge konusunun vergi olayının ötesinde ve daha büyük boyutlu olduğu gözden kaçırılmamalıdır.

Mal ve hizmet piyasalarının düzenlenmesi ile ilgili olarak çıkarılacak Ana Kanundan önce bütün mevzuat incelenmeli; bu mevzuattan hangisinin yürürlükte kalması, hangisinin yürürlükten kaldırılması gerektiğine karar verilerek, bunların sayısı en aza indirilmelidir. Bunun devamı olarak mal ve hizmet piyasalarından sorumlu ve yetkili olacak tek bir kurum bırakılmalı, yurttaş, şimdiki mevzuata göre değişik konularda yetkili olan Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Belediye, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı, Tarım Orman Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Milli Eğitim ve Gençlik Bakanlığı, Ulaştırma Bakanlığı, Bayındırlık ve İmar Bakanlığı, gibi kuruluşlar arasında dolaştırılmaktan kurtarılmalıdır.

«Ekonomik olaylar, polisiye tedbirlerle önlenemez» görüşünün mutlak bir doğru olduğundan şüphe edilmeli, her düzenlemenin belli bir zorlamayı gerektirdiği gözden kaçırılmamalıdır.

Denetim Olayı ve Tüketicinin Korunması

**DENETİM OLAYININ YAŞANMADIĞI BİR TÜKETİCİYİ
KORUMA İŞLEVİNİ GÖSTERMEK OLANAKSIZ OLUYOR.
HER KİŞİ VE KURUMUN BİR DENETİM İŞLEVİ
BULUNMALIDIR. DEMOKRATİK DÜZENLERDE HALK
DENETİMİ PEK ÇOK YÖNÜYLE ZORUNLU VE
YARARLIDIR.**

DR. ARSLAN YÜZGÜN

Tüketicinin korunması ile ilgili tüm anlatımların, yapılacak araştırmaların, oluşturulacak yasal düzenlemelerin, denetim olayından soyutlanamayacağını; bir giriş cümlesi olarak dile getirebilirim. Bu nedenledir ki, denetim olayının yaşanmadığı bir tüketiciyi koruma işlevini göstermek, olanaksız oluyor. Spesifik bir konu olarak «tüketicinin korunması» yönünde yapılacak incelemeler değişik yöntem ve doğrultuda yürütülebilir. Eski bir denetmen olarak biz de olayın bu yönünü, diğer bir deyimle denetimle ilintisini ortaya koymağa çalışacağız.

Denetim olayını yadsıyanlar, «bu konuda da mı denetim?» benzeri bir soru-görüş ortaya koyabilirler. Yazımızda denetim olayının gerekliliğini, tüketicinin korunması boyutunda ele alırken, kentsel yaşam içinde çok etkin olan yerel yönetimlerle bağıntı kurmağa özen göstereceğiz.

Gerçekte tüketici ve üreticilerin büyük bölümünün birbirinden ayrılması olanaksız gibidir. Böyle olmasına karşı, yazımız süresince ayrılabilir, varsayımına dayanacağız. Tüketici pazarı, ekonomi, daha sonra da işletme biliminde önemli bir konu olarak ele alınmıştır.

Bu pazarda üretici ve tüketicilerin, malları ve paraları, arz ve talep kavramı içinde karşılaşmakta ve sonuçta fiyatlar oluşmaktadır. Bir başka yönüyle ise, oluşan fiyatlara koşut olarak tüketiciler satınalma isteğini belirtmektedirler. Bu pazarda, mal ve hizmet, tüketici için bir olgu gibi düşünülür ve birbirinden ayırd edilmesi, yazımız başlığı yönünden anlamlı değildir. Berberde traş olunması da, lokantada çorba içilmesi de veya bir mağazadan çamaşır makinesi alınması da tüketici yönünden bir harcamayı gerektirmektedir. Bu satınalma isteğinin sonuçlandırılması aşamalarında tüketicinin usuna bazı sorular gelmektedir; «istediğim malı ne zaman, nereden, ne kadar, hangi fiyatla ne tür yöntemlerle almalıyım?». Usa takılan bu soruların yanıtları aranırken salt tüketicinin serveti (doğru bir deyimle geliri, bilgisi gereksinimlerindeki vazgeçilmezliği ve alışverişteki deneyimleri yeterli olmaya bilir. Hiç bir tüketici yeni aldığı termosifonunun bir iki gün içinde patlayıp, bozulacağını bilemez. Çağımızda öylesine değişik ve karmaşık olaylar yaşanıyor ki, insanlar bunların büyük bölümünü algılamak olanağından yoksun kalıyorlar. Köklü bir deyimle «pazara pirince giderken, evdeki bulgurdan» olabiliyorlar. Böyle bir yanılgıya düşmemek, aldatılmamak veya en azından bekenen ve özlenen tatmine ulaşamamak noktasına gelinmek istenmiyorsa, yeterli ve gerçek bir denetim olayının yaşatılması zorunludur.

DENETİMİN KAPSAMI VE YEREL YÖNETİMLER

Denetim; yanlış noksan, çarpık görülen yasalara, normlara ve kurallara ters düşen tüm eylem ve işlemlerin saptanması, yaratıcılarının bulunması ve yinelenmesini önleyici çözümlerin gösterilmesi yönündeki bir dizi uğraşları kapsar. Denetmen yerine göre alışveriş

yapan bir ev kadını, yerine göre bir belediye zabıtası veya yerine göre bir bakandır. O nedenle denetmen derken salt bu konuya özgü olarak müfettiş, kontrolör veya murakıp benzeri sözcüklerin simgelediği kişiler anlaşılmalıdır. İnsanoğlu tarihin tüm evlerinde bazen denetlenmiş, yeri gelmiş denetlemiştir. Her kişi ve kurumun bir denetim işlevi bulunmaktadır. Denetimsizlik veya sapkın-çarpık anlamsız denetimler, kişilerden öte toplumları bile çöküntüye götürmektedir.

Yukardaki açıklamalarımızdan sonra yasal bazı maddelerin yorumuna ve bir kentli olarak gözlemlediğimiz bazı örneklerin aktarımına geçebiliriz.

Yerel yöneticilerimizi Mart ayında yapılan seçimlerle belirlemiş bulunuyoruz. Bu yönetimlerin yasal dayanağını oluşturan 3.4.1930 tarih ve 1580 sayılı Belediye Kanunu'nun 15. maddesi «belediye vazifeleri»ni ayrıntılı biçimde vurgulamaktadır. Sözü edilen maddenin her kesimi için ayrı sayı verilmiş ve yetkin açıklamalar getirilmiştir. Doğaldır ki, yasa koyucu olayı o günlerin meslekleri ve işlemleri doğrultusunda görmüş, sıralama ve anlatımlarda dar bir sınır içinde kalınmıştır. Öncelikle 15. maddenin altında yer alan ve konumuzla yakın ilintisi bulunan belediye vazifelerine ilişkin dört alt maddeyi şöylece sıralayabiliriz :

2) Yenilecek, içilecek ve umurun sıhhatine müteallik kullanılacak şeylerle yerlerinin, mahsus kanun nizamname ve talimatnamesine tevfikân murakabe...

3) Umumun yiyip içmesine, yatıp kalkmasına, taranıp temizlenmesine, eğlenmesine mahsus lokanta, birahane, gazino, kahvehane, kiraathane, meyhane, han, otel, hamam, sinema, tiyatro, bar, dansing ve emsali yerlerin ve mahallerde satılan ve kullanılan şeylerin temizli-

ğine, sıhhiğine ve sağlamlığına dikkat etmek...

15) Toptan satılan şeyleri tartmak ölçmek ve bilcümle bartı ve ölçü adât ve edevatını ayarlamak...

16) Tesbit edilen toptan ve perakende azami satış fiyatlarına veya kâr hadlerine ve ücret tarifelerine ve alınan kararlar veya yapılan ilânlar hükümlerine riayeti temin ve kontrol etmek...).

Açıklanan alt maddeler, gerçekten de denetim ve tüketicinin korunması olayarını (fiyat, kalite, tarife, ambalaj, standart yönünden) yanyana sunmakta ve makalemizin özüyle koşutluk göstermektedir.

UYGULAMADA DENETİM VE TÜKETİCİNİN KORUNMASI

Uygulamaya gelince, bunları bir araştırmacı olarak değil İstanbul gibi sorunları çözümsüzleşmiş bir kentte yaşayan vatandaş olarak dile getirmeye çalışsak, bırakınız makale boyutunu, kitap boyutunu aşan anlatımlara yer vermek gerekir. Çarpıklık, başıbozukluk, yanlışlık, noksanlık ve bir ölçüde yolsuzlukların yoğun biçimde yaşandığı bir ülkenin genelinde ayrıık olarak düşünilemeyen İstanbulu'nun kendine özgün bir yığın olumsuzlukları da bulunmaktadır. Sık sık ve yoğun biçimde denetlenmesi gereken yerlerde denetimin gölgesi bile gözlenememektedir. Oysa denetlenmeyecek alanlara girilmekte ve buralarda anlamsız ve yararsız denetimler sürdürülmektedir. Yine denetim sonucu saptanırken değişik yollar izlenmektedir. Bozuk bir malzemenin kullanılması ile yapılan bir malın saptanması koşulunda, genellikle bu konuda tüketicinin değil, «zabitanın kesesi»nin korunduğu bilinmektedir. Belirtilen türde bozuk, kalitesiz ve sağlık koşullarına uygun biçimde üretilmemiş malların yanı sıra, eksik gramajlar veya saptanan fiyatların çok

üstünde satışların gerçekleştiği de gözleniyor. Bir gece klubünde 300-400 lira olması gereken bir kadeh içkinin bin lira dolayında satıldığı pek çok kişice biliniyor. Bu tür örnekleri çoğaltmak olasıdır.

Dürüst, namuslu, çalışkan, becerikli ve akıllı insanların denetimden korkmasına gerek yoktur. Alınları açık, verecekleri en küçük yanlış hesapları olmayan insanlar; olumlu, anlamlı ve yararlı bir denetimin toplum kesitlerinde yerleşmesine özen göstermelidirler. Özellikle bizim «Halk denetimi» adını verdiğimiz türde bir denetim tüm boyutları ile algılanmalıdır. Demokratik düzenlerde halk denetimi pek çok yönüyle zorunlu ve yararlıdır. Çağdaş sosyal-demokrat yerel yönetimlerde halk için, halkla birlikte bir denetim olgusu yaşatılır. Yaşatıldığı ölçüde toplumlar gelişir, iktidarlar da süreklilik kazanır. Tüm ekonomik güçleri ellerine geçiren, giderek güçlenen büyük üreticilerden, emek ve sermayelerini birleştiren küçük üreticilere dek tüm üretici kesimler karşısında, tüketicilere öncelik veren, onların çıkarları doğrultusunda kararlar alan, onların sorunlarına eğilen ve yazı başlığımızdaki deyimle tüketicii «koruyan» nitelikteki yerel yönetimlere özlem duyulmaktadır. Ancak, daha kendi otobüslerinin taşıma fiyatlarını, özel kesim olarak adlandırılan münibüslerin taşıma ücretlerinin çok üstünde saptayıp halka hizmet götürdüğünü savunan bir belediyeçilik anlayışında tüketicilerin korunduğundan söz edilmenin zor olacağını söyleyebiliriz. Halk salt aldığı malı değişik yönleri ile inceleyip, irdelemekle yetinmemeli kendi güç ve yetkilerini aşan alanlarda tüketicii koruyucu işlevini yerine getirmeyen yerel yöneticileri oyları ile denetlemelidirler. Bu denetimler, yerel yönetimlerin sorumluluklarının en önemlisi olan sosyal sorumlulukları da hatırlatmış olacaktır.

YUVANIZI CBSLEYİN.

Duvarlara renk gelsin,
can gelsin.
CBS'leyin...
Az boyayla çok iş yapın.
CBS'leyin...
Hayatınıza, yuvanıza
güzellik katın.
CBS'leyin...
Siz CBS'yi seçin.
Seçtiğinize değsin...

CBS
plastik boya

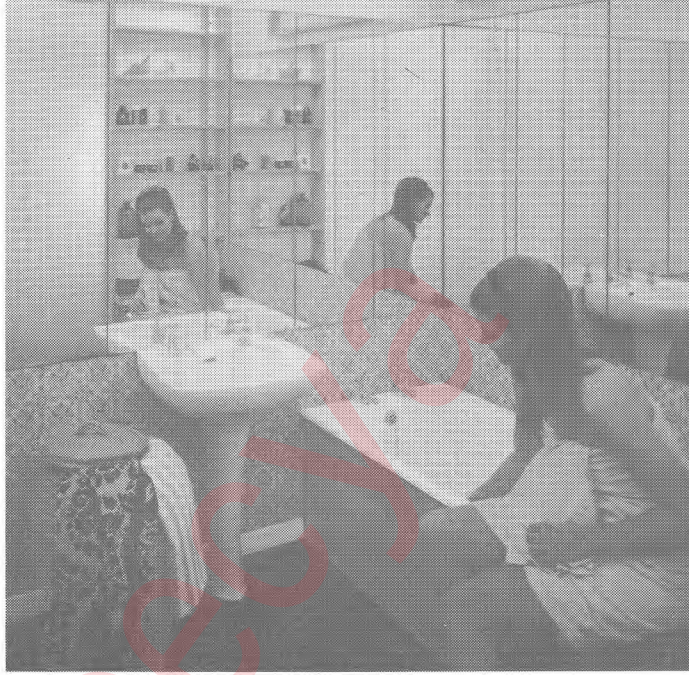
CBS
güçlü boya

ILANCIKLIK

CBS BOYA - KİMYA SANAYİ VE TİCARETİ A.Ş. İSTANBUL

cbs pazarlama ve boya yatırımı a.ş.
Fındıklı, Meclisi Mebusan Caddesi CBS İş Hanı Tel:143 49 55

Banyonuzda bir banyo daha katın.

Flotal kristal aynayı koyun banyonuzda. Işıltılar dolsun, genişlesin duvarlar. Bir tek fayans bile oynatmadan büyüsün, derinlik **kazansın** banyonuz. Buhardan, sudan etkilenmeyen, yıllarca aynı **nitelikte**, aynı güzellikte kalan Flotal kristal ayna ile banyonuzda bir banyo daha katın.

FLOTAL®
ETOLVT
"KRİSTAL AYNA"

Cam Pazarlama A.Ş.

Büyükdere Caddesi, Beytem Han Kat 4-8
Şişli, İstanbul Tel: 146 11 30

Yeni

AEROSOL
SİS

- Yeni formül ile daha da etkili
- Yeni formül ile kalıcı etkili
- Uçan ve yürüyen ev haşerelerine karşı kesin netice
- Kullanabileceğiniz aerosol

HEKTAŞ TİCARET T.A.Ş.

Kemeraltı Cad. No.28 Karaköy İstanbul Turkey
Tel: 143 2710 Telex: 23356 ufuk tr-22031 mazi tr

Bağımlılık Teorileri ve Azgelişmişlik

- Kısa Bir Değerlendirme -

(3)

DANİMARKA, KANADA GİBİ ÜLKELER, ENAZ KOLOMBİYA KADAR DIŞA BAĞIMLIDIRLAR TEKNOLOJİNİN DIŞA BAĞIMLILIĞI AZ GELİŞMİŞLİĞİN BİR NEDENİ OLARAK GÖSTERİLEMEZ. ÜLKENİN İÇ YAPISINA, SINIF VE MÜLKİYET İLİŞKİLERİNE BAKMAK GEREKİR.

Nesim KANDİTAN
M. Emin KARAASLAN
Erkan MUTLU

Gökhan ÖZGÜN
Can SONAT

GELİŞEBİLME FIRSATLARI ÜZERİNE TARTIŞMALAR

Bağımlılık şartlarında gelişmenin mümkün olup olmadığı literatürde değişik biçimlerde tartışılmıyır. Bağımlılık yazarlarının büyük bir kısmı şöyle bir görüşün yanında görünmektedir: Bağımlı (periferi) kapitalizm şartlarında birikim ve büyüme mümkündür, ancak gelişme değil. 47

A.G. Frank'ın «Azgelişmişliğin gelişmesi» aforizmasında somutlaşan sürekli bir kitlesel yoksullaşma olgusu bir kısım teorisyonları «niteliksel» bir geliştehditeder durumdadır. Bu ülkelerde bu- me şansına karşı argümanlar getirmele- reni yol açmıştır. Politik boyutta bağımlı

47 Cardoso, aktaran Roxborough.
Ayrıca bkz. Şunkel.

toplumlarda gelişmeci bir polarizasyon sistemin üstyapısını sürekli bir biçimde tehdit eder durumdadır. Bu ülkelerde bugüne kadar gözlenen toplumsal pratik uzun ve orta dönemde nihai çözümün faşist diktatörlüklerle sosyalist devrimler arasında olacağı gibi bir izlenim vermektedir. böyle bir yargıya varmaktaki amacımız gelişmenin anlaşılabilmesi için salt bir takım ekonomik göstergelerin değil aynı zamanda ekonomik büyümenin sosyal maliyetleri ve sosyal sonuçlarının da hesaba katılması gerektiğini göstermektedir. Bu tür bir yaklaşım gelişme ile ilgili çalışmalarda giderek daha fazla kabul görmektedir. Kapitalizmin hakim olduğu koşullarda ekonomik büyümenin aynı zamanda gelişme olarak değerlendirilebilmesi için temel bazı ölçütler literatürde tartışılmaktadır. Bizim seçtiklerimiz, toplumun daha geniş yığınlarının temel gereksinimlerinin karşılanması (yeterli beslenme, asgari sağlık standartları, işsizliğin azaltılması vb.) gelir dağılımında düzelme ve toplumsal katılım (participation) şartlarının yaratılmasıdır.

ISI uygulamasının periferi ülkelerde 1960'larda yarattığı tıkanma bir kısım bağımlılık teorisyenlerini bağımlı kapitalizm şartlarında gözle görülebilir büyümeler hatta gelişme sayılabilecek bazı değişimler olsa bile bunun bağımsız bir iç dinamik haline gelemediği için, gözlenen değişimlerin dünya sistemine farklı bir boyutta ama yine de onlara yüklenen rollere uygun düşen bir eklemlenme sonucu oluştuğu gibi bir görüşe itmiştir. Azalan ticaret hadleri, periferinin dünya sisteminde giderek marjinalleşmesi ve periferinin ihraç mallarına olan dış talep koşullarındaki konjonktüre bağlı dalgalanma ve süreksizlik dış ödeme güçlükleri ile başlayan bir dizi sorunlar zincirine yolaçmakta, büyüme ve gelişme dinamiklerine engel olmaktadır. Böyle bir tanıma bağlı olarak politika önerileri de

kendine yeterli bir ekonomi oluşturma, içe dönük gelişme ya da selektif bir ithal ikameci sanayileşme olmaktadır. «Kendine yeterli» bir ekonomi kurma kaygısıyla içe dönük sanayileşmenin savunulması yapısalcı teoride daha üstü kapalı bir tema olarak belirlemekteyken, bağımlılık teorisinde oldukça ön plandadır.

Ekonomik gelişmenin büyüme ile özdeşleştirilmesinin artık aşılmış olması olum bir gelişme ise de, gelişmenin ölçülmesi için sosyal ve ekonomik kriterleri bir arada kullanma çabası da önemli sayılabilecek metodolojik problemlere yolaçmıştır. Özellikle yaygın yoksullaşma ve marjinalleşmenin vurgulanması gerektiğinde bu problemler kendini göstermektedir. Şöyleki: Az gelişmiş ülkelerde yaşanan bu süreç geçmiş metropol ülkelerin yaşadığı, sonuçta mutlaka gelişmişliğe doğru evrilen doğal ve geçici bir durum mudur, yomsa kapitalizmin bağımlı gelişimin sonucu oluşan yapısal nedenlere bağlı sürekli bir durum mudur? Gelişmenin tanımında sosyal ve ekonomik kriterler kompozisyonu kullanıldığında öncelikli bu soru cevaplanmak durumundadır. Bu soru bağlamında birbiri ile çelişen iki çalışma örnek gösterilebilir. Birincisi, Kuznets'in Avrupa'da kapitalist gelişmenin XX. yüzyıla kadar artan bir gelir adeletsizliği ile birlikte gittiğini gösteren ünlü çalışması; Elsenhans'ın yine Avrupa'da kapitalizmin gelişmesinin büyük bir kitlesel pazarın varlığı sonucunda mümkün olabildiğini göstermeye yönelik çalışması. Bu nedenle, bağımlı ülkelere kapitalist gelişmeye ilişkin özgül araştırmalar yapılmadan sadece benzer olguların varlığı nedeni ile bu ülkelerdeki sürece kolayca «Az gelişmişliğin gelişmesi» olarak adlandırmamıza izin vermemektedir. Ancak şu da çok açıktır ki, bugün periferi ülkelerde endüstri devrimi Avrupası ile kıyaslandığında çok daha büyük bir işsizler or-

dusu ve marjinalize olmuş kitleler söz konusudur.

Bağımlılığın yapısalcı teorideki anlamına atfen şöyle bir soru da sorulabilir: Bağımlı gelişme koşulları aydınlatıldığında ekonominin yeniden üretimi mümkün olabilir mi ya da hangi şartlarda olabilir? Bunun da ötesinde, hangi koşullar ve zaman aralığında tamamlanmış bir yeniden üretim «yapısal hoterojenliği» yokedebilir ya da gerçekten edebilir mi? Böyle bir perspektiften bakıldığında yeniden-üretimin tamamlanması sürecinin ulusal bir burjuvazi tarafından mı yoksa yabancı sermaye öncülüğünde mi gerçekleştirileceği sorusu önemsizleşmektedir. Veya bu «reproduction» sürecinin iç pazarda mı yoksa ihracata yönelik bir sanayileşme stratejisi ile mi sağlanacağı aynı derecede önemini kaybetmektedir. Bu bağlamda eğer «stratejik önem» tartışması bir yana bırakılırsa Güney Kore ve Taiwan gibi ülkelere akan yoğun yabancı sermayenin gelişmenin önünde bir engel olduğu gibi bir argümanın anlamlılığı belki de sorgulanmaya değer.

Öte yandan, «eşitsiz değişim» teorisyenlerinden Arghagiri Emmanuel az gelişmiş ülkelere ilişkin radikal bir öneride bulunmaktadır: İşçi ücretlerinin arttırılması yoluyla iç pazarın geliştirilmesi, gelişmiş teknoloji kullanımının teşvik ve maliyetlerden doğan ithal ve ihraç fiyatları arasındaki farkın kapatılması. Sermayenin akışkanlığı nedeni ile kârların uluslararası planda eşitlendiğini ve ticaretten doğan değer aktarımının az gelişmiş ülkelerin işçilerinden gelişmiş ülkelerin işçilerine doğru olduğunu söyleyen Emmanuel gelişme için yaptığı önerinin hangi mekanizmalar aracılığıyla sağlanabileceğini açık bir biçimde ortaya koymaktadır. Marksist teorisinin temel kavramlarını kullanan Emmanuel bir yanda uluslararası işçi sınıfı gibi bir olayı reddederken, ülke boyu-

tunda, işçileri kapitalistler karşısında pazarlık güçlerine dayanan bir ücret arttırımı olgusunu da atlayarak neredeyse işçilere, gelişme için ücretlerinin artması zorunluluğunda kapitalistleri ikna etmeyi önermektedir. Bu sadece işçilerin değil gelişme için tüm bir ülkenin yararına olacaktır. Emmanuel'e göre ücret düzeyinin yükselmesi, bir yanda iç pazarı genişleterek öte yandan kapitalistlerin daha üretken teknikler kullanmalarını zorlayarak ve daha da ötesi belki de değer aktarımı mekanizmasını tersine çevirerek sinailleşmeye ve gelişmeye neden olur. Emmanuel kapitalizm şartları altında bir gelişmeden bahsettiğini, bunun en iyi göstergesi olarak da kişi başına GSMH GNP/head artışı olabileceğini vurgulamış ve kapitalist gelişmenin ön şartı olarak pazar sorunun aşılmasını yani üretkenleri massedebilecek gelir düzeyinde bir iç pazarın gerekliliğini ortaya koymuştur ancak az gelişmiş bir ekonominin üretken kapasitesini nasıl arttıracak, teknolojiyi nasıl geliştireceğini ya da elde edebileceğini açıklamıştır. Emmanuel'in nasıl ilgisi artık değer üretmesinden çok gerçekleştirilmesi sorunludur.

Bu noktada bizim vardığımız sonuç herhangi bir az gelişmiş ülkenin gelişme şansı olabilmesi için kendi koşullarına uygun bir teknoloji üretebilme ya da elde edebilme kapasitesi ve şansına sahip olabilmesidir. (access to technology) Ancak bu olası kriter bile Kanada, Avusturya gibi ülkelerde sorgulanabilecek durumda. Bukonu daha sonraki bölümde tekrar ele alınacaktır.

Çok kaba bir genelleme ile ne dış yardım ve ticaretin ne de yabancı yatırımların gelişme için gerekli finansmanın büyük bir kısmını oluşturamayacağı veya bunun sürekliliğine güvenilemeyeceği gibi bir sonuca varmak mümkün. Az gelişmiş ülkeler bu nedenle, ekonomik gelişmeyi temelde kendi kaynaklarına

dayanarak sağlamak durumundadırlar. Burada bazı soruların cevaplanması gerekiyor :

(1) Bunun faturası ülkede kime yıkılacaktır?

(2) Mevcut kaynaklar gelişme amacına uygun bir şekilde nasıl seferber edilecektir.

(3) Sosyal sistem değişikliği daha hızlı bir gelişme sağlayabilir mi?

Bu sorulara bir toplumda konvansiyonel olarak verilecek cevaplar büyük ölçüde politik güç dağılımının belirleyen sınıf ilişkileri ve çelişkilerine bağlıdır. Yaygın iktisat dili ile konuşursak normatiftir.

Evrim mi, devrim mi? Ekonomik gelişme teorisyenleri bu sorunun cevabında ayrılıyorlar. (Devrimin yanında olanlar : Celso Furtado, Edmundo Flores, Carter Goodrich, A. G. Frank, Martin Bronfen, Robert Branner; evrimin yanında olanlar : Hirschman, Myrdal örnek olarak verilebilir). Burada önerilen devrimin ulusal bir boyutta olduğunu vurgulayalım.

Frank'a göre kapitalizm koşullarında gelişme olanaksızdır, böyle bir gelişme «Lumpen gelişme»dir ve gerçek gelişme olamaz. Frank gelişme için kapitalist sistemin dışına çıkmayı ve otarşiyi önermektedir. Furtado'ya göre ise kapitalizm içinde sinaleşme mümkündür ama bu gelişme değildir. Furtado da Frank gibi sistemin dışına çıkmak için sosyal bir devrim önermektedir. Evrim taraftarı olanlardan Hirschman ülkedeki tutucu güçleri reformcularla ittifaka zorlayacak düzeyde bir devrimci tehditin gerekliliğinden söz etmektedir. «Ekonomik gelişme için gerekli olan sosyal ve ekonomik değişmeyi sağlamak için devrimciler gereklidir, devrimler değil» 48. Myrdal az gelişmiş ülkelere gelişme için planlama önermektedir. 49 Bağımlılık

altında gelişmeye şans tanıyan Cardoso buna «bağımlı kapitalist gelişme» adını verir. Cardoso'ya göre gelişmeye rağmen bağımlılığın sürmesine neden olan olgu teknolojinin az gelişmiş ülkelerde yoğunlaşmış olması, yani, teknoloji tekeli-
dir.

Dünya sistemi teorisyenlerinden E. Wallerstein va A.G. Frank periferi ülkelerde toplumsal bir devrim olmaksızın, gelişmeyi, dünya kapitalist sistemini saran kriz dönemlerinde mümkün görmektedirler. Kriz dönemlerinde (1929 bunalımında olduğu gibi) metropollerin periferi üzerindeki hakimiyeti ve etkinliği kaybolmakta ve ülkelerin krize tepki olarak geliştirdikleri korumacı politikalar ve içe kapanma dünya ticaretinde büyük bir daralmaya neden olmakta, periferideki ülkeler de ister istemez içe dönük otarşik politikalar uygulamaktadırlar. Eşitsiz değişim ve değer aktarımı kaybolduğunda periferi ülkeler birikim sağlayabilmekte, büyüyeabilmekte ve gelişebilmektedirler. Ancak kriz sonrası metropolle yeniden kurulan bağlar sonucu gelişme süresi yeniden kesintiye uğramaktadır. Böylece periferinin dünyü kapitalist sisteminde oluşabilecek kriz dönemlerini beklemekten başka bir şansı kalmamaktadır.

4. DEĞERLENDİRME VE ELEŞTİRİLER

Bağımlılık yaklaşımları hakkında bir özetleme yapacak olursak, bunların savunduğu üç ortak noktadan bahsedebiliriz :

- (1) Artığın çevreden merkeze aktarılması.
- (2) Yabancı sermayenin çevredeki sosyal yapıyı kontrolü ve dolayısıyla

48 Bkz. Hirschman

49 Bkz. Myrdal,

bağımlılığa ve azgelişmişliğe neden olması.

- (3) Teknolojinin merkezde tekelleşmesi ve çevrenin, bu teknolojiyi elde etmek için karşılığını artık olarak vermek durumunda kalması.

Bağımlılık yaklaşımlarının en önemli savi, azgelişmiş ülkelerden gelişmiş ülkelere çeşitli şekillerde bir artık transferinin varlığını azgelişmişliğin başlıca nedeni olarak göstermesidir. Fakat biz bundan kuşkuluyuz. Bağımlılık tezleri, azgelişmiş ülkelerin içsel yapısını, sınıf ve mülkiyet ilişkilerini tali olarak ele almaktadır. Brenner'in «A Critique of Neo-Smithean Marxism» adlı makalesinde de belirttiği gibi, gelişmiş ülkelerden azgelişmiş arhu aktarımı mekanizması tersine dönüp ülkelere bir artık aktarımı olsa bile, bu, azgelişmiş ülkelerin gelişmesine neden olmayabilir. 50 çünkü, bu aktarımlar genişleyen bir yeniden üretime dönüştürülemez.

«Bu analiz, ancak artığın üretilmesinden ve mülk edinilmesinden sonra, dolaşım düzeyinde başlar. Bu analiz, artığın üretilmesi ve mülk edinilmesi evrelerini kavrayamadığından analitik gücünü yitirir ve sadece görüntüler dünyasıyla sınırlanır. Bağımsızlık teorilerinin tüm güçsüzlüğü buradan kaynaklanmaktadır.

Artığın, bir coğrafi bölgeden diğerine aktarımı hiçbir zaman bir ülkenin fakirliğini ve diğerinin zenginliğini açıklayamaz. Bazılarının fakirliğinin ve bazılarının da zenginliğinin asıl nedenleri malların değişiminde değil, üretimin doğasında yatmaktadır. Bir ülkeden dışarıya artık aktarımı varsa, bu, genişleyen yeniden-üretim üzerinde engeller olduğunu gösterir.»

Dolaysız değer aktarımının altını

çizip, bu mekanizmanın azgelişmişliğe neden olduğunu söyleyenler, azgelişmiş ülkelere akan sermayenin fazla kâr aktarımında bulunmasına karşın, yine de bir gelişme sağlayabileceğini kavrayamamaktalar. Halbuki, yabancı sermaye artık aktarımında bulunsada, ileri ve geri bağlantılarının çokluğu nedeniyle bir gelişme dinamizmini başlatabilir, hızlandırabilir. Kanada örneğinin de gösterdiği gibi, sermayenin yabancı sermaye olması, üretim tarzına ışık tutulmadan, kendi başına azgelişmişliğin bir göstergesi değildir. Sermayenin milliyeti, azgelişmişlik açısından önem taşımamaktadır. Hatta bu analizlerde yerli sermayenin bu denli üstünde durulması, milliyetçiliklerinin bir göstergesi olarak algılanabilir. Kanadalı bir işçi çin, gelir elde ettiği sürece, sömürenin kim olduğu önemsizdir.

Teknolojik bağımlılığın azgelişmişliği oluşturmadaki rolü nedir? Lall, çalışmalarında, bazı ülkelerin teknolojik olarak dışa bağımlı olduğunu, fakat bu ülkelerin aynı zamanda, kapitalist, gelişmiş ülkeler olduğunu göstermektedir. 52 Danimarka, Kanada gibi ülkeler, en az Kolombiya kadar teknolojik olarak dışa bağımlıdırlar. Teknolojinin dışa bağımlılığı az gelişmişliğin bir nedeni olarak gösterilemez. Bu konuyu tam olarak anlayabilmek için, ülkenin iç yapısına, sınıf ve mülkiyet ilişkilerine bakmak gerekir.

İki karşıttan oluşan merkez-çevre modeli, gerçekte statiktir. Bir kez roller belirlendiğinde artık değişmeye imkân yoktur. Hatta, azgelişmiş ülkelere özgü gelişmelerin kavranmasına, ayırıldılmasına de imkân olmadığı söylenebilir. Çünkü gelişme ancak gelişmiş ülkelerden artık aktarımına bağlıdır. Gelişmenin kökeni, aynı zamanda, azgelişmenin de kökenidir. Gelişmeyi sadece artık

50 Bkz. Brenner

51 Dore ve Weeks, aktaran Cypher, s. 45

52 Lall, Sanyaja, Aktaran Cypher, s. 47

birikimine bağlamak, önemli bir hata olarak görülebilir. Teknolojik ilerlemelerin gelişmede hiç bir rolü yok mudur? Bu soruya yanıtınız «evet» ise, bu yaklaşım, gelişmiş ülkelerdeki gelişmenin kökenlerini de kavrayamıyor demektir.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Latin Amerika ve Karaibler'de hızlı bir sanaRyileşme, büyüme ve kapitalizmin gelişmesi gözlemlenmektedir. Her ne kadar bu büyüme, giderek kötüleşen gelir dağılımı, fakirliğin, işsizlik ve çocuk ölümlerinin artmasını, enflasyonu, işçi ve köylüler üzerinde artan baskıyı da beraberinde getirmişse de, az gelişmiş ülkeler için önemli bir değişiklik değil midir? Öte yandan, bu sorunu, «az gelişmişliğin gelişmesi» olarak algı-larsak, az gelişmiş ülkelerde yaşanan gelişmelerin tam olarak farkına varabilir miyiz? Gelişmenin olmadığını söylemek ya da «az gelişmişliğin gelişmesi»nden söz etmek, bu değişiklikleri kavramak yönünde acele verilmiş bir karar değil midir?

Bağımlılık analizlerinde , modelin statikliğinin çıkarttığı ikinci bir sorun, rollerin değişebileceğine hiç şans tanınmamasıdır. «Semi-periphery», bu anlamda, statikliği aşma çabasıdır; analizlerin olumluluğu olarak vurgulanabilir. Az gelişmiş bir ülke rol değiştirip gelişmiş bir ül-ke haline gelebilir mi? Şayet rollerin değişmesine teorimizde şans tanımazsak, 19. yüzyılda aynı gelişmişlik düzeyinde bulunan ve dünya sisteminde, aynı uluslararası işbölümünde yer alan Arjantin ve Avustralya'dan, Avusturalya'nın gelişmiş ülkeler rasına katılmasını nasıl açıklamak gerekir?

Bağımlılık analizlerinin eksiklerini sorgulama çabamızı son bir noktayı da belirterek tamamlamak istiyoruz. Ba-

ğımlılık analizlerinin, bilimsel olmayan ve totolojik önermeler üzerine kurulduğu kimi yazarlar tarafından ele alınmıştır. Bağımlılık, dairesel bir şekilde tanımlanmaktadır. Az gelişmiş ülkeler, bağımlı oldukları için fakirdirler. Az gelişmiş ülkelerin taşıdığı tüm göstergeler bağımlılığın göstergesidir. Bu totolojik tanımlamada, bağımlılık, az gelişmiş ülkelerin tüm özellikleriyle özdeş kalınmakta, dolayısıyla teorisyenler, az gelişmiş ülkelerdeki süreçler hakkında görece bağımsız ve **yanlışlanabilir** açıklamalar yapmamaktadırlar. (53)

Çalışmamızı Roxborough'dan bir alıntıyla bitirmeyi uygun gördük: «Öyle görülüyor ki harcanan bunca çabayla varılan sonuçlar arasında büyük bir oransızlık var; çok büyük gayretler ve çok küçük bir umut. Burada O'Brien'in şu sözlerini hatırlamamak elde değil:»

«Bağımlılık şüphesiz var olmaya devam edecek. Bu kavramın tartışma sürecine getirdiği temel perspektif, Latin Amerikadaki gelişme sürecinin anlaşılabilmesi için, Latin Amerika'nın içsel yapılarıyla uluslararası yapılar arasındaki iletişimin, bir başlangıç noktası olarak alınması zorunluluğudur. Fakat sadece bu perspektife ulaşabilmek için bu kadar çok şeyin yazılması gerçekten gereklimdi.»

Cevabımız evet, ne yazık ki gereklilydi. Bir paradigmadan diğerine geçiş çok büyük bir kavramsal dönüşüm çabasını gerektirir. İdeolojileri barındıran bir orana olan ve 'açık bir gerçeğin, çok yalın bir ifadesinin bile emperyalist hegemonyanın ideolojik meşruluğuna direk bir meydan okuma sayıldığı sosyal bilimlerde, bu daha bir belirginleşmektedir.» 54

KAPİTALİZMİN YAŞAYABİLMESİ YA DA ÇÖKÜŞÜNE İLİŞKİN MATEMATİKSEL ANALİTİK SÖYLEMLER

M. Yılmaz ÖNER

Dünya ekonomisi -Bunalım ve Siyasal Yapılar(1) adlı kitabın IV. Bölümü olarak yayınlanan araştırmamız(2) öyle sanıyorum ki, «kapitalizmin çöküş koşulları» sorununu, uyguladığımız matematiksel analiz yöntemiyle yeni bir çerçeveye dönüştürdü. Bu yöntemi uygularken kullandığımız ve çöküş koşulları bağlamında bizi yeni söylemlere götüren mekanizmalardan biri de multiplikator mekanizmasıydı. Bu mekanizmayı, araştırmamızda şematik olarak 3. Tablo'da pek kısa olarak açıklamıştık, çünkü öyle sanıyorduk ki, ekonomiye akan egirlerin bir üretici/tüketici gurubundan ötek'ne akışını ve bu gelirlerin yatırımcıya geri-dönüş mekanizmasını belirleyen multiplikator olayı tüm yönleriyle bilinmektedir, dolayısıyla yatırımcı/kapitalistin gelirler'nin bir dönemden ötekine artışını kıyaslarken multiplikator ola-

yının ayrıntılarına girmenin gereği yoktur. Biz böyle biliyorduk, oysa yanılmışız. O nedenle herhangi bir dönemde H_n birikimini yapıp bunu yatırıma dönüştüren kapitalistin ertesi dönemde elde edeceği gelirlerin nasıl oluştuğuna biraz daha ayrıntılı olarak bakalım.

(A) Kapitalist herhangi bir (örneğin n ci) dönem boyunca «artı-değer» ya da «sömürü» denen değerler çerçevesinde Para olarak biriktirdiği H_n birikimini ne yapar, ne yapmak ister? Bu para-değere yeni değerler katmak, yani genişletilmiş yeniden üretim yapmak üzere yeniden-üretmek ister bu birikimi. Kapitalizm denen yeniden -üretim sisteminde yatan temel ilke işte bu amaçlılıktan başka bir şey değildir. İşte bu amaçlılık çizgisi üzerinde ki, kapitalist, söz konusu birikimi

(n+1) ci dönemin başında yatırıma dönüş-
türecektir, bu yolda harcama yapacaktır.
Peki, bu harcamalar toplumun içinde na-
sıl dağılacaktır? İşte mültiplikatör meka-
nizması da burada çalışmaya başlamakta-
dır. Şurası besbelli ki, ekonomi, değerle-
rin mübadelesinden meydana geldiğine
göre, harcamalar da değer üreten gurup-
lara dağılacak ve bu guruplardan dışarı-
ya tüketim olarak başka guruplara doğru
akacaktır.

Şimdi yatırımın para olarak artık ha-
zır olduğu yeni dönemin içinde, birbiriyle
örtüşen veya örtüşmeyen meslek (üretici/
tüketici) guruplarını G_m ($m: 1,2,...$) ile gös-
terirsek (bak araştırmamızın sonunda 3.
Tablo) bu dağılım nasıl olmaktadır?

1) Önce kapitalistin n ci dönemin
içinden elde ettiği H_n birikimini tümüyle
tasarruf ettiğini, yani kapitalizm'n amaçlı-
lık mantık veya ilkesi doğrultusunda ya-
tıırıma harcadığını düşünüyoruz. Yatırım
harcamaları A_1 dediğimiz (inşaatçı-makine
imalatçısı - emekçi) guruba G_1 geliri ola-
rak girmektedir. Söz konusu gurup edin-
diği bu gelirleri tüketime yöneltmeye baş-
ladığı ve yatırımın üretime geçtiği sırada
mültiplikatör olayının $m = 1$ ci evresi ta-
mamlanmıştır.

Not : Burada, kapitalistin hiç özel
tüketim yapmadığını varsaydık. Bunu ma-
tematiksel ağırlığı azaltmak için yaptık,
yoksa bu varsayım araştırmamızda ge-
tirdiğimiz (bak. s. 359) Birden Çöküş Ko-
şulunu değiştirmez, yani sonuçları hiç
etkilemez. Gerçekten de, araştırmamızın
3. Tablosunda yatırımcı sektöre A_1 guru-
bundan mülkiyet olarak geri-dönen H_n de-
ğeri yerine pek âlâ ($b.H_n$) (yani yatırımcı-
nın yaptığı harcamaların) değerini de ya-
zabiliriz ve bu da sonuçları hiç değiştir-
mezdi. Buradaki açıklamalarda da aynı
basitliği sürdürmek için aynı varsayımı ko-
ruyoruz.

2) Yaptığı H_n yatırım harcaması kar-
şılığında yatırımcının eline geçen nedir?

Eline geçen şey, A_1 gurubunun kendisine
bina-makine ve cisimleşmiş emek/h.zmet
olarak geri dönen değerdir ki kapitalist-
yatırımcının mülkiyetine egger. Harcama-
lar karşılığında mülkiyet olarak geri dönen
değer, A_1 gurubunun geliridir ve yukarki
basitleştirici varsayım gereği bu gelir
 $G_1 = H_n$ olacaktır.

Her gurup 1 - önceki guruptan aldığı
geliri genel marjinal tüketim oranı ölçe-
ğinde (diyelim ki %80 oranında) tüketime
harcamakta ve tüketilen bu para, 1 -son-
raki gurubun gelirini oluşturmaktadır.

Örneğin A_1 gurubunun tüketimi olan
($b.H_n$), hemen sonraki A_2 gurubunun G_2
diye gösterilen gelirine eşit olmaktadır.
Böylece devam edersek ($m-1$) ci gurubun
tüketimi olan

$m1$
 $b.H_n$

harcaması, A_m gurubunun G_m gelirine e-
şitlenir. Özetlersek, yatırımcı sektörden
para olarak 1 ci evrenin başında piyasa-
ya çıkan H_n değeri, mültiplikatör meka-
nizması yoluyla m -evreleri boyunca do-
laşmaktadır. Bu dolaşım, araştırmamızda
(bak s. 369, I. Tablo) (K) ile gösterdiğimiz
klasik ya da anonim mültiplikatör saye-
sinde olmaktadır.

Peki, piyasada dolaşan bu para-de-
ğerin yatırımcı sektöre belli bir oranda
dönüşü nasıl olmaktadır, dolayısıyla ya-
tıırımcı-kapitalist (C) artı-gelirini nasıl el-
de etmektedir? Başka bir deyişle, H_n ilk-
yatırımının üretime geçmesiyle çalışan
«gelir ve tüketim» mekanizması, ilk yatırım
denen mülkiyetin ötesinde kapital'ste ne
gibi bir Artı-Gelir sağlamaktadır? [Unut-
mayalım ki söz konusu araştırmamızda, a-
maç, bu artı-gelirleri bir yatırım dönemin-
den ötekine (transperiyodik olarak) kı-
yaslamak ve kapitalizm'n tarihsel perspek-
tif içindeki yönelimini saptamaktır].

$m = 1$ ci evre sonunda kapitaliste
geri-dönen değer bir artı-gelir olmayıp
yatırım-mülkiyetin kendisi olduğunu bili-
yoruz.

$m = 2$ ci evre sonunda kapitaliste geri-dönen değer, elbetteki A_2 gurubunun, yatırımcı sektörden satın aldığı $X(1)$ miktar malın bedeli olarak dönen değerdir. Sektör malının bu evredeki fiyatı $p(1)$ ise geri dönen değer teorik olarak

$$p(1).X(1)$$

olacaktır. Peki, A_2 gurubunun bu değeri ödemek için ayırdığı tüketim harcaması ne kadardır? A_2 gurubunun egliri A_1 gurubundan gelmekte olup bu, $(b.H_n)$ idi. Diyelim ki A_2 gurubu, sektörün ürünlerini almak için bu gelirin belli bir (d) yüzdesi kadar tüketim yapmaktadır. O zaman yukarıdaki $p(1).X(1)$ bedelini ödemek için harcadığı para

$$d.(b.H_n)$$

olacaktır. Buradan A_2 gurubunun sektörden aldığı malların $X(1)$ miktarı

$$X(1) = [d.H_n/p(1)].b$$

olacaktır.

Böylece devam edersek A_m gurubunun sektörden aldığı mal'ların $X(m-1)$

$$X(m-1) = [d.H_n/p(m-1)].b^{m-1}$$

olur. Öte yanda sektörün sattığı malların toplam miktarı aynı dönemin tüm evlerin de satılan malların toplamı olduğundan, bu toplam miktarı şöyle ifade edebiliriz :

$$(d.b.H_n / p) . (1/1-b)$$

Bu son söylemde sektör malının (p) fiyatının tüm evreler boyunca sabit kaldığını varsaydık.

Şimdi söz konusu araştırmamızın 1. Tablo'sunda açıklanan y -sektörel multiplikatörünü hatırlarsak,

n ci dönemden sağlanan H_n birikiminin $(n+1)$ ci dönemde yatırıma dönüştürülmesi sonunda üretime geçen sektörün bu yeni dönemin tüm evreleri boyunca sattığı malların X_{n+1} toplam miktarı, bu kez tüm evreler boyunca sabit kalan bir (p) fiyatı cinsinden ve de aynı zamanda $(y-1)$ sektörel multiplikatörü ile H_n birikimi cinsinden ifade edilebilir :

$$(I) X_{n+1} = (y-1). H_n/p$$

Satış miktarının böyle bir söylemi ne işimize yarayabilir?

(B) Araştırmamızda kapitalizmin salt-ekonomist (veya ekonomik) düzeyde nasıl çökebileceğini açıklayan (VI.I) söylemi, çöküşün genel koşulunu açıklayan (V.6) söyleminin bir başka biçimiydi. Hatırlanacağı üzere (VI.I) söylemindeki (a_n) büyüklüğü, $(X.V)$ büyüklüğünün 1-sonraki dönemdeki değerinin 1-önceki dönemdeki değerine oranıydı. Buradan yola çıkarak (VI.I) eşitsizliğinin iki yanını (L_{n+1}) ile çarparsak, sonunda;

$$(II) S_{n+1} / S_n = Z. (L'nin \text{ trans.oranı}). \\ X'in \text{ ters trans. oranı})$$

buluruz. Burada S = herhangi bir dönemdeki toplam sömürü, yani $i(V.L)$ anlamına geliyor. L 'nin transperiyodik oranı = 1-dönem sonraki L 'nin önceki dönemdeki L 'ye oranı demektir. X 'in ters transperiyodik oranı = önceki dönemdeki toplam satış miktarının 1-sonraki dönemdeki toplam satış miktarına oranı demektir.

Şimdi yukarıda (X_{n+1}) için bulduğumuz (I) söylemini kapitalizmin çöküş koşulu olan biraz önceki (II) söyleminin sağ yerine koyarsak,

hem $Z(m)$ fonksiyonu hem de L (sömürü katsayısı), H (birikim), p (fiyat) ve de $(y-1)$ sektörel multiplikatörünün transperiyodik oran'ları cinsinden bir eşitsizlik elde ederiz. Çöküş koşulunun bu yeni biçimi bize şu önemli bilgileri vermektedir :

Sağ yanda L , H , p ve $(y-1)$ 'in transperiyodik oranları nasıl değişmeli veya bu büyüklükler bir dönemden ötekine nasıl hareket etmelidirler ki, (II) söyleminin sol yanı sağdaki tavanı aşsın, yani kapitalizm çöküşten kurtulsun.

Diyelim ki çöküşün tavanı dediğimiz sağ yanda, fiyatların bir dönemden ötekine değişme oranı dışında tüm öteki oranlar sabit kalıyor. Bu durumda kapitalizmin yaşayabilmesi, kısacası çöküş tavanını delip geçmesi için : S -sömürüsünün bir dönemden ötekine artması, p -fiyatının bir dönemden ötekine mutlak olarak

artmasından DAHA HIZLI olmalıdır. Ya da tersine, S-sömürsünün transperiyodik azalması, p-fiatinın transperiyodik azalmasından DAHA YAVAŞ olmalıdır.

Buna benzer ilginç sonuçlar gerek L ve H gerekse (y-ı) cinsinden de ortaya çıkmaktadır. Özellikle fiatların tarihsel perspektif içinde (yani bir dönemden öte-

kine), ama yuakrda görüldüğü gibi, maliyetlerden bağımsız olarak gelişmesi ve de kapitalizmin yaşayabilmesini ya da çöküşünü belirleyici olması çok önemli değildir?

(1) Belge Yayınları, 1983.

(2) Bunalım Teorisinin Matematiği, s. 323-373.

Orkestra

Aylık Müzik Dergisi

Müzik ile Aranızdaki Köprü

Yıllık Abone 1500 TL
Sayısı : 150 TL.

YÖNETİM YERİ :
Firuzaga, Kasatura Sok. No. 1
TOPHANE — İSTANBUL
Tel : 143 55 72

Türkiye Ekonomisinin Genel Ekonomik-Politik Çizgileri

Prof. Dr. İZZETTİN ÖNDER

Türkiye, doğu ile batı arasında yer almış, ekonomik kalkınma savaşı veren 45 milyonluk bir ülkedir. 1920 lerde, 600 yıllık büyük bir imparatorluktan, modern bir devlet yapısına dönüşürken, ülkedeki hakim ekonomik yapı, tarıma dayalı olup devralınan fabrika sayısı, bir elin parmaklarını geçmeyecek kadar az idi. İnsan sermayesi açısından da görünüm fazla parlak değildi; okuma yazma bilenlerin oranı nüfusun % 15 ini geçmiyordu. Ülkenin ticareti, hatta hava gazı ve elektrik gibi temel alt-yapı kuruluşları dahi kısmen yabancıların elinde idi.

Çok genel hatlarla belirtilen bu dönemin değiştirilmesi ve yenilenmesi 1920 lerde, kurtuluş savaşını zaferle sonuçlandıran ve Yeni Türkiye'yi kurma görevini yüklenen kadronun omuzları üzerindeki en önemli görev olarak görüyordu. Nitekim, 1923 yılında İzmir'de

toplanan İzmir İktisat Kongresi'nde alınan kararlar, tüm ülkenin yeni baştan onarılmasını öngörmekte idi.

Bu dönemde, İzmir İktisat Kongresi'nde alınan kararlar doğrultusunda devletleştirme ve millileştirme faaliyetlerine girildi ve bu cümleden olarak, 1933 lerde kamu iktisadi teşebbüslerinin kurulması çabaları ortaya çıktı. 1933 lerde başlayan ve «Devletçilik» olarak anılan bu dönem, farklı dozlardaki politika uygulamaları ile 1950 de Demokrat Parti'nin işbaşına gelmesine kadar devam etmiştir. Bugünkü kamu iktisadi teşebbüslerinin büyük bölümünün kurulması, demir yolu ağının örülmeye başlanması, daha birçok toplumsal alt-yapı ünitelerinin yapımı bu döneme rastlar. Ancak, hem 1929 yılında Dünyada, görülen Ekonomik Kriz, hem de 1939-1945 İkinci Dünya Savaşı, hiç kuşkusuz, olum-

suz etkilerini bizde de hissettirmekten geri kalmamıştır.

1950 yılında, Kore Harbi dolayısıyla dünyada genişleyen bir konjonktür ile birlikte, liberalizm görüşünü benimseyerek işbaşına gelen Demokrat Parti döneminde bazı yeni sanayi dalları ile birlikte özellikle karayolu taşımacılığı büyük gelişme gösterdi. Gelişen sanayinin sermaye ihtiyacı ise, bir bölümü ile dış-borçlanma yolu ile karşılanmaya çalışıldı. Ekonominin bir yandan dış borç yükü artarken, diğer yandan da özellikle 1957'den itibaren hızlanan iç fiyat artış hızı 1958 Ağustosunda, hükümet ile alacaklıları borçların yeni bir ödeme plânına bağlanmasına yönelik bir anlaşmaya zorladı. Bunu takibeden yıllarda ise, iç fiyat artışları ve gelir dağılımı problemleri toplumu bir politik açmazla sokarak, 1960 harekâtına yol açtı.

1960 harekâtı, Türkiye ekonomisinde ilk düzenli 5 er yıllık plânlar ve yıllık programlar uygulaması dönemini açıyordu. Cumhuriyetin ilk yıllarında çok kısa süreli bir-iki plân uygulama deneyimlerini bir tarafa bırakacak olursak, ilk plânlı dönem uygulamasının 1960 harekâtı ile başladığı ileri sürülebilir.

Ekonominin iç dinamikleri ile yatırım ve kalkınma faaliyetleri sürdürülürken, dış borçlara büyük bir ihtiyaç duyulmaya başlandı ve bu yöndeki bütün imkânlar, adeta iç potansiyelleri atıl bırakacak biçimde cömertçe kullanıldı.

Böylece, 1980 li yıllara gelindiğinde Türkiye sosyal açıdan çok büyük yapı değişikliğine uğramış, ekonomik açıdan oldukça önemli mesafeler katetmiş olmakla beraber, önceki yıllarda uygulanmış politikaların da izlerini ve sonuçlarını kaçınılmaz olarak taşıyagelmış bir ekonomi kişiliğini kazanmıştır. Bu izler

çok kaba çizgilerle, iç ve dış koruma politikaları altında kurulmuş ve geliştirilmiş sanayiinin hammadde ve sermaye kullanım oranı bozuklukları, verim problemleri, ekonomide gelir dağılımı problemleri olarak özetlenebilir. Kısaca, ekonomi, korumacı ve kapalı bir modelden, rekabetçi ve açık bir modele dönüşüm zorunluluğu ile karşı karşıya kalınca, kaçınılmaz olarak verim fiyat, özsermaye-dış kaynak, makina-emek, ve nihayet tüm ekonomi düzeyinde tüketim-birikim ikilem veya çelişkileri ile karşı karşıya gelmiştir.

Bir ekonomi canlı bir ünite gibidir. Uygulama içinde oluşturulagelmış, ekonomik ve sosyal dengeler veya dengesizlikler durmadan yeni çözümler, veya problemler yaratmaktadır. Ne politikacılar ne de teknik düzeydeki iktisatçılar, ekonomide oluşmuş dengeleri dikkate almadan, tam bağımsız bir karar alabilir; hemen bütün kararlarda bu dengeler bazen yardımcı bazen ise engelleyici birer eleman olarak belirir.

Ancak, kısa dönemli ekonomik kararlarda bu tür bir bağımlılık oldukça önemlidir. Oysa, uzun dönemli karar ve plânlamalarda, karar verenler daha bağımsız davranabilir. Özellikle kalkınma, büyüme, yapı değiştirme gibi temel dönüşümler uzun vadeli karar ve plânlama gurubuna girer. Bugün, Türkiye'nin içinde bulunduğu durum ve araştırılan çıkış yolları kısa dönemli değil, uzun dönemli plânlamayı gerektirmektedir. Kısa dönemli kararlar, ülkeyi çok kötü durumlarla karşı karşıya getirebilir, ama kesin bir iyileşme sağlayamaz. Buna karşılık, nüfus kontrolü ve eğitim plânlaması gibi uzun dönemli plânlar ise, kısa dönemde değil, uzun dönemde, fakat kalıcı ve etkin iyileştirmeler sağlayabilir.

TÜKETİCİNİN KORUNMASI İLE İLGİLİ ANAYASA MADDELERİ

MADDE 167 — Devlet, para, kredi, sermaye mal ve hizmet piyasalarının salıkları ve düzenli işlemlerini sağlayıcı ve geliştirici tedbirleri alır; piyasalarda fiili veya anlaşma sonucu doğacak tekelleşme ve kartelleşmeyi önler.

Dış ticaretin ülke ekonomisinin yararına olmak üzere düzenlenmesi amacıyla ithalat, ihracat ve diğer dış ticaret işlemleri üzerine vergi ve benzeri yükümlülükler dışında ek mali yükümlülükler koymaya ve bunları kaldırmaya kanunla Bakanlar Kuruluna yetki verilebilir.

KOOPERATİFÇİLİĞİN GELİŞTİRİLMESİ

MADDE 171 — Devlet, milli ekonominin ya-

rarlarını dikkate alarak, öncelikle üretimin artırılmasını ve tüketicinin korunmasını amaçlayan kooperatifçiliğin gelişmesini sağlayacak tedbirleri alır.

Kooperatifler, Devletin her türlü kontrol ve denetimine tabi olup, siyasetle uğraşamaz ve siyasi partilerle işbirliği yapamaz.

TÜKETİCİLERİN KORUNMASI

MADDE 172 — Devlet, tüketicileri koruyucu ve aydınlatıcı tedbirler alır, tüketicilerin kendilerini koruyucu girişimlerini teşvik eder.

TÜKETİCİNİN KORUNMASI HAKKINDA KANUN TASARISI GEREKÇESİ

Genel Gerekçe

Ekonomik faaliyetlerin konusu, tüketicilerin ihtiyaçlarını sağlayacak mal ve hizmetleri üretmek ve rasyonel bir dağıtım zinciri kurarak karşılamaktır. Ancak, ihtiyaçları karşılayacak olan mal ve hizmetlerle bunları arzednlerin çokluğu ve çeşitliliği, tüketicii bazı meselelerle karşı karşıya bırakmıştır. Özellikle, iktisadi ve sosyal sahalardaki genişleme ve gelişmeler ile serbest piyasa ekonomisinin değişen şartları karşısında tüketicilerin, beliren meseleleri yalnız başlarına çözemeyecekleri anlaşılmış, tüketici menfaatlerini korumak amacıyla çareler aranmasının zorunlu olduğu sonucu ortaya çıkmıştır.

Diğer taraftan, ticari faaliyetlerde mal ve hizmetlerle ilgili fiyat ve ücretlerin serbest rekabet şartları içinde, arz ve talep kuralları dahilinde teşekkül etmesinin tüketiciler için yeterli olmadığı, tüketicii kalite istikrarsızlığından ve fiyat dengesizliğinden koruyamadığı anlaşılmış ve devletin ekonomik faaliyetlerde düzenleyicilik ve yol göstericilik görevleriyle istikrarlı ve tüketicinin korunmasına ve menfaatlerine uygun bir piyasa vücuda getirilmesine yardımcı olunması gerektiği bir gerek olarak belirlenmiştir.

Bugün, tüketicinin menfaatlerinin korunması için şu konuların ele alınması gerekmektedir.

— Tüketicinin korunması,

— Tüketicinin teşkilatlanması,

— Tüketicinin eğitilmesi,

— Mal ve hizmetler hakkında tüketiciye bilgi verilmesi,

— Piyasadaki kartel ve fiili tekellerin önlenmesi ve kontrolünün yapılması.

Anayasamızın 172 nci maddesinde, «Devlet, tüketicileri koruyucu ve aydınlatıcı tedbirler alır, tüketicilerin kendilerini koruyucu girişimlerini teşvik eder», 167 nci maddesinde «Devlet, para, kredi, sermaye, mal ve hizmet piyasalarının sağlıklı ve düzenli işlemlerini sağlayıcı ve geliştirici tedbirleri alır; piyasalarda fiili veya anlaşma sonucu doğacak tekelleşme ve kartelleşmeyi önler», 171 nci maddesinde ise «Devlet tüketicinin korunmasını amaçlayan kooperatifçiliğin gelişmesini sağlayacak tedbirleri alır» hükümleri yer almış bulunmaktadır.

Tüketicilerin serbest rekabet düzeninden geçi kadar yararlanamamalarının başlıca nedenleri, satın alma konusunda yeterli bilgiye sahip olamamaları, reklâm ve yayınlarla kendilerine yanlış bilgi aktarılması ve bunların teşkilatlanmamış olmalarıdır.

Günümüzde, tüketicinin korunmasının gerekip gerekmiyeceği değil, bu korumanın en etkin bir şekilde nasıl ve kimin tarafından yapılacağı tartışılmaktadır.

Halen, çeşitli ülkelerde tüketici, genel olarak Devlet veya bizzat tüketiciler veya özel kuruluşlar tarafından kurulan teşkilatlar vasıtasıyla korunmaktadır.

Bazı ülkelerde tüketici meseleleri ile meşgul olmak üzere Tüketici Bakanlıkları kurulmuştur. Nitekim, Kanada'da «Tüketici ve Şirket İşleri Bakanlığı» İngiltere'de «Fiyatlar ve Tüketicinin Korunması Bakanlığı», Avusturalya'da «Tüketici İşleri Bakanlığı» mevcuttur.

Bazı ülkelerde ise, tüketici işleri için genel müdürlükler veya bağımsız teşkilatlar kurulmuştur. Danimarka'nın «Tekel Kontrol Otoritesi», İtalya'nın «Bakanlıklararası Fiyat Komisyonu» ve Filipinlerin «Meşru Ticaret Bordu» bu tür kuruluşlara örnektir.

Tüketici Bakanlıkları ve diğer resmi veya bağımsız tüketiciyi koruma teşkilatları, ayrıca tüketicilerle yakın ilişkisi olan teşekküllerin temsilcilerinden oluşan istişari kuruluşların desteğinden yararlanma yoluna da gitmektedirler. İsviçre «Federal Tüketim Komisyonu», Avusturalya «Tüketici İşleri Konseyi», Fransa «Milli Tüketim Komitesi» gibi kuruluşlar örnek olarak gösterilebilir.

Ayrıca, tüketiciye bilgi verici etiketleme yükümlülüğü bir dizi kaanun ve yönetmelikle belirlenmiştir. Piyasaya sürülen çeşitli mallar hakkında bilgi verme işlemi üretici ve tüketici dernekleri arasında yapılan anlaşmaya istinaden gönüllü olarak yürütülmekte olup, tüketici birliklerinin kalite kontrolü üzerindeki etkileri büyüktür. Bu çalışmalar Avrupa, Amerika ve Japonya'da geniş bir uygulama alanı bulmaktadır.

Diğer taraftan yapılan çalışmalar, bazı ülkelerde, resmi gazetelerde, bazılarında ise tüketici birliği ve kuruluşları tarafından yayımlanan dergi ve gazetelerde yer almaktadır.

Bugün yurdumuzda mahdud saayda da olsa bir kısım sanayicinin ve özellikle taşımacının bir araya gelerek fiyat tesbit ettikleri ve bu durumun serbest rekabetin oluşmasına engel teşkil ettiği müşahade edilmektedir.

Devletin esas görevlerinden biri de, serbest piyasa mekanizmasının işleyişini engelleyen kartel ve fiili tekelleri bertaraf etmektir.

Piyasaay arzedilen ve özellikle halkın can ve mal güvenliği ile doğrudan ilgisi bulunan sanayi mamulü ve hizmetlerin kalite kontrolünün yapılması, günümüzün aktüel konusunu oluşturmaktadır.

Ülkemizde üretilen sanayi mamullerinin kalitesini Milletlerarası standartlara yükseltebilmek amacıyla hükümetimiz, 17 Kasım 1977'de Birleşmiş Mil-

letler Kalkınma Programı ve Birleşmiş Milletler Sınai Kalkınma Örgütü ile Ulusal Kalite Kontrol Sistemi Anlaşmasını parafe etmiş bulunmaktadır. Bu anlaşma ile, Türkiye'de imal edilmiş malların Milli ve Milletlerarası paazrlarda daha büyük bir kabul görmesi, kalite ve güvenilirliklerinin daha falza geliştirilmesi için hukuksal ve kurumsal düzenlemeler hedeflenmiştir.

Son yıllarda mamullerimizin, büyük ölçüde ihracata yönelmesinde standard ve kalitenin önemi gözönüne alınarak, standardizasyon işlemlerinin süratlendirilmesi ve kalite denetimi mekanizmasının daha etkili ve yurt sathına yaygın bir hale getirilmesi gerekmektedir.

Ülkemiz kalkınma plânlarında da öngörülen gelişme hedefleriyle uyumlu olarak, genel fiyat düzeyinde istikrarı imkânlar ölçüsünde korumak, fiyatlar sisteminin üretim, talep ve kaynak dağılımını düzenleme fonksiyonlarından yararlanmak, nisbi fiyatlardaki dengesizlikleri düzeltmek, piyasalarda tröst kartel ve tekeli eğilimleri önlemek, belirlenecek bazı mallarda kalite denetimini yapmak ve kamu oyuna duyurmak, tüketim mallarının ambalajları ve etiketlerinde satış fiyat ve miktarının belirlenmesini sağlamak, reklam uygulamalarını denetim altına almak suretiyle tüketicinin korunması amaçlanmış ve aynı gayeyi teminen, serbest rekabetin çok geliştiği ülkelerde dahi uygulanan diğer hukuki tedbirlere de tasarıda yer verilmiş ve tüketicinin teşkilatlanmasını sağlayıcı hükümlerle bu korumaya ayrıca bir başka yolla etkinlik kazandırılmak istenmiştir.

Yukarıda açıklanan sebeplerden dolayı «Tüketicinin korunması hakkında Kanun Tasarısı» hazırlanmıştır.

MADDE GEREKÇELERİ

MADDE 1 — Kanunun amacını belirlemektedir.

MADDE 2 — Kanunun kapsam ı ve kanunda açıklık olmayan hallerde hangi hükümlerin uygulanacağı gösterilmektedir.

MADDE 3 — Ticaret konusu yapılan mal ve hizmetler, Kanun kapsamında olmakla beraber, bu mal ve hizmetlerden bazılarının özellik ve nitelikleri ile bunlara ait özel kanunların hükümleri nazara alınarak, bu tür mal ve hizmetlerin Kanun dışında mütalâa edilmeleri uygun bulunmuştur.

MADDE 4 — Maddede, Kanunun uygulanması bakımından bazı terimlerin tanımlayıcı açıklmaları yapılmıştır.

MADDE 5 — Mevzuatla Bakanlar Kurulu'na verilen yetki ve görevler saklı kalmak üzere, bu Kanunun uygulanmasında Sanayi ve Ticaret Bakanlığı yetkili ve görevli kılınmış ve Bakanlığın icabında bu yetki ve görevlerini diğer Bakanlık, Kurum ve Kuruluşlara devredilebileceği kuralı getirilmiştir.

MADDE 6 — Zaruri ihtiyaç maddelerinin ve hizmetlerin neler olduğu Bakanlığın teklifi üzerine Bakanlar Kurulunca tesbit ve ilân edilecektir.

Ayrıca, Bakanlar Kurulunca belirli bir süre için zaruri ihtiyaç maddelerinin fiyatları ile hizmet bedellerinin de tesbit ve ilâ nedileceği hükme bağlanmaktadır.

MADDE 7 — Satışa arzedilen malların etiketlenmesi ve hizmet tarifelerinin usul ve esasları Bakanlıkça düzenlenecektir.

Tüketiciye mal ve hizmet ile ilgili bilgiler sağlamak ve böylece tüketiciyi korumak amacıyla bu madde düzenlenmiştir.

MADDE 8 — Tüketicinin ilân veya reklam yoluyla yapılan çeşitli satış şekilleriyle aldatılmasını önlemek amacıyla, Bakanlığa gerekli düzenleme yetkisi verilmiş ve zorunlu, zorlaamlı ve zincirlemeli satışlar yasaklanmıştır.

MADDE 9 — Mal üreten imalatçı ve üretici ile bu malların dağıtımında görev alan kimselerin tabi olacakları usul ve esaslar, Bakanlığın teklifi üzerine Bakanlar Kurulunca düzenlenecektir.

MADDE 10 — Serbest rekabete dayalı ekonomilerde ticari faaliyetin tamamlayıcı unsurlarından biri olarak gelişen reklamların, özellikle yeterli üretimde bulunmayan ekonomilerde tüketimi geniş ölçüde artırması yanında, yanlış ve yanıltıcı olanların tüketicilere zarar verdiği, bazı kötü alışkanlıkları da pekleştirdiği bir gerçek olarak belirlenmektedir. Serbest rekabet sisteminin sağlıklı bir şekilde gelişmesi için bu madde ile dürüst reklam uygulanması sağlanmak ve bunun esaslarının düzenlenmesine imkân tanınmak istenmiştir.

MADDE 11 — Bu madde ile, mecburi standartlar veya teknik şartnamelere uymayan sanayi mamulünün imâl edilemeyeceği ve emniyet kurallarına aykırı uygulama yapılamayacağı ve mecburi standardı veya teknik şartnamesi bulunan konularda, yeni imalat veya uygulamaya başlayacak kişi ve kuruluşların bu durumu Sanayi ve Ticaret Bakanlığına beyan etme zorunluluğu getirilmiştir.

Bu beyan zorunluluğu, belli standartlara veya teknik şartnamelere uygun kalitede üretim yapılmasını temin amacıyla yöneliktir.

Ayrıca, tüketicinin can ve mal güvenliği ile ilgili mamullerin, gerekli belgeler olmadan satılamayacağı hükme bağlanmış bulunmaktadır.

MADDE 12 — Piyasaya arz edilecek mamul malların test ve muayenesi, iskarta ayırımı şeklinde yapılacak bir denetim; kaynak israfı ve maliyetlerin yükselmesini engellemesi dolayısıyla üreticinin zararını önleyici bir tedbir olacaktır.

Bu needne, daha başlangıçta kalite üretimi şartlarını belirlemek bakımından sanayi tesisleri için «İmalat Yeterlik Belgesi», sanayi mamulleri için de «Kalite Belgesi» alınmasının zorunlu hale getirilmesi yararlı görülmüştür.

Ayrıca, sanayi mamulleri ve hizmetler için imalatçıları ve uygulayıcılar tarafından tüketiciye «Garanti Belgesi» verilmesi; halkın can, mal güvenliği ve sağlığı ile doğrudan ilgisi olan sanayi mamulü ve hizmet için mecburi standardı veya teknik şartnamesine göre imalatçı veya uygulayıcılar tarafından «Standarda Uygunluk Belgesi» alınması, sağlanmıştır.

Madde'de, Garanti Belgesi veren imalatçı veya uygulayıcıların garanti süresi içinde, vecibelerini yerine getirmeleri zorunluluğu hükme bağlanmıştır.

Halkın can, mal güvenliği ve sağlığı ile doğrudan ilgisi olan Sanayi Mamulü ve hizmetler ile uygunluk belgesi verecek Kuruluş ve Laboratuvarlar Bakanlık tarafından tesbit ve ilân edilecektir.

Yapılan denetimlerde, yukarıda belirlenen belgelerde yazılı esaslara uymayanların belgeleri iptal edilecek ve garanti belgesi dışındaki belgelerin verilmesi ve iptali, firma ve marka belirtilmek suretiyle basın-yayın aracılığı ile kamuoyuna duyurulacağı gibi, kendi yayın araçlarında yayınlanmak üzere keyfiyet, odalar ve borsalar ve esnaf ve sanatkâr kuruluşlarına da bildirilecektir.

MADDE 13 — Çeşitli kuruluşların belli bir disipline bağlı olmaksızın düzenledikleri belgelerin çoğu kere güdülen amaca hizmet etmedikleri, aksine güvensizlik ortamının oluşmasına neden oldukları anlaşılmıştır.

Bu nedenle, her türlü belgeleme hizmetinin bir disiplin içinde yönlendirilmesi zorunluluğu dikkate alınarak, bu nitelikteki organların oluşturulması ve bunlarla ilgili kural ve kriterlerin tesbitine ilişkin yetki ve görevler Bakanlığa verilmiştir.

Bakanlık, belgeleme konusunda yapacağı çalışmalarla Milletlerarası alana uyum sağlayıcı gerekli tedbirleri alacaktır.

MADDE 14 — Tüketicinin can ve mal güven-

"Garanti"
Sertifika

herkes
Garanti'yi
sever

GARANTİ BANKASI

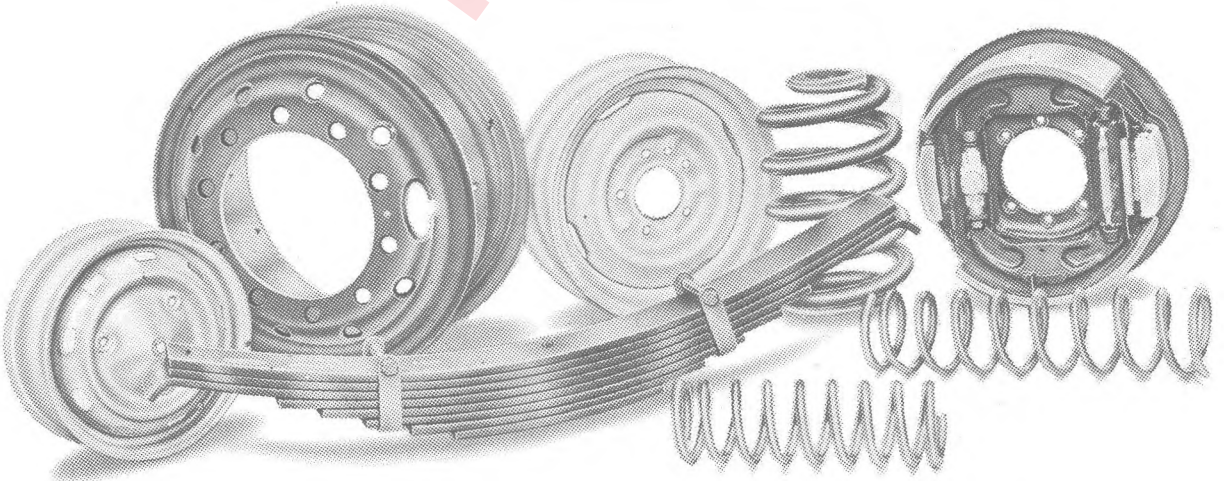
UZEL CAN VE MAL GÜVENLİĞİ DEMEKTİR

UZEL, 1953'ten beri, ülkemizdeki otomotiv sanayiine en güvenli yan ürünleri vermektedir. Uzel Jantları, Uzel Frenleri, makasları, helezon yayları, viraj çubukları ve U civataları; bugün, can ve mal güvenliğinin sembolü durumuna gelmişlerdir. Karayolu ustaları için "Uzel, hepsinde Kral"dır.

"usta el"

Ülkemizin en güvenli traktörlerini de, toprağa can veren Türk köylüsüne sormalısınız. Onlar için traktörde "çiftçinin eli ayağı" MF'dir. MF dedikleri, Uzel üretimi Massey Ferguson traktörlerinin kısa söylenişidir.

liği açısından önem arzeden ve mecburi standardı veya teknik şartnamesi bulunan konularda bazı kişi ve kuruluşlar tarafından değişik isimler altında piyasaya mal sürüldüğü ve bu malların ambalajları üzerinde yabancı kaynaklı işaretler ve yazıların bulunduğu müşahade edilmektedir.

Ticarette kargaşaya neden olan ve piyasaya arz edilen mamullerin kaynağının ve sorumlusunun bilinmesine engel teşkil eden bu durumun tüketicinin aldatılmasına yol açtığı düşüncesinden hareketle, mecburi standardı veya teknik şartnamesi bulunan, tüketicinin can ve mal güvenliği ile doğrudan ilgisi Bakanlıkça tesbit ve ilân edilen sanayi mamullerini imal edenlerin, markalarını tescil ettirmeye, mamullerinin ve/veya ambalajlarının üzerine marka koymaya zorunlu oldukları hükme bağlanmıştır.

MADDE 15 — Bu madde ile, mecburi standardı veya teknik şartnamesi bulunan konularda denetimin kaynağa yani imalat safhasında yapılacağı ve denetim için alınan iade edilmeyen numunelerin Bakanlıkça tesbit edilecek usul ve esaslara göre tasfiye edileceği hükme bağlanmaktadır.

MADDE 16 — Kaliteli üretim ortamının oluşturulması için özellikle küçük ve orta büyüklükteki sanayicilerin muhtaç oldukları danışmanlık, yönlendirme ve eğitim hizmetlerini verecek «Kalite Kontrol Teşkilatı»nın Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği bünyesinde kurulması öngörülmektedir.

MADDE 17 — Serbest piyasa mekanizmasının işleyişini engelleyen kartel ve fiili tekellerin bertaraf edilmesi, Devletin esas görevleri arasındadır. Nitekim Anayasanın 167 nci maddesi Devlete, piyasalara fiili veya anlaşma sonucu doğacak tekelleşme ve kartelleşmeyi önleme görevini vermiştir.

Bugün yurdumuzda, taşıma kooperatifleri, mahdut sayıda olup aralarında anlaşılan kabzımalılar, bazı konularda sanayicilerin fiyat konusunda bir araya gelip fiyat tesbit etmeleri gibi girişimler, serbest rekabetin oluşmasına mani olmaktadır.

Bu madde ile, özel kanun hükümleri saklı kalmak ve ihracat faaliyetleri hariç olmak şartıyla, serbest rekabeti ortadan kaldırmak veya kısıtlamak amacıyla her türlü kartel girişimleri yasaklanmaktadır.

MADDE 18 — Tekel ve Pazara hakim teşebbüsün tanımı yapılmakta ve Tasarının 17 nci maddesinde açıklanan gerekçeye istinaden bu tür girişimler yasaklanmaktadır.

MADDE 19 — Tasarının 17 nci maddesine girilen anlaşmalar veya bağlantıların bazılarının, Bakanlığın izni ile geçerlilik kazanacağı ve Bakanlığın

izin verirken bazı şart ve yükümlülükler getirebileceği, hükme bağlanmaktadır.

Madde ile, kartel yasağına ve tekeller-pazara hakim teşebbüslerin gözetimine ilişkin usul ve esasları, bu husustaki yükümlülük, sorumluluk ve yasakları düzenlemek konularında Bakanlık yetkili kılınmaktadır.

MADDE 20 — Serbest piyasa düzeni uygulanan gelişmiş ülkelerde olduğu gibi yurdumuzda da tüketicinin korunması için tüketici il birlikleri ile bu birliklerin üst kuruluşu olarak Türkiye Tüketiciler Birliğinin kurulması öngörülmektedir.

Tüzel kişiliği haiz olan bu tüketici kuruluşları tüketicilerin hak ve çıkarlarını ilgilendiren konularda onların şikâyetlerini değerlendirecek ve bu şikâyetleri ilgili mercilere intikal ettirerek sonuçlandırılmasına çalışacaklardır.

Ayrıca bu kuruluşlara, adli ve idari yargı mercilerinde dava açma veya açılmış davalara müdahil olarak katılmak, dava sonuçlarını tüketicilere duyurma imkânı verilmektedir.

MADDE 21 — İl tüketici birlikleri, Türkiye Tüketiciler Birliği'nin gelirlerinin nelerden ibaret olduğu belirlenmektedir.

MADDE 22 — Kanunun uygulanmasına ilişkin işlemlerin, Bakanlığın müfettişleri, kontrolörleri veya Bakanlıkça görevlendirilecek, memurlar tarafından denetleneceği, denetimin yapılacağı yerler ile belge ve bilgilerin denetleme yapanlara verilmesi zorunluluğu hükme bağlanmaktadır.

MADDE 23 — Bakanlığa, resmi ve özel kuruluşların laboratuvarlarında kalite kontrolü yaptırma yetki ve imkânı getirilmektedir.

MADDE 24 — Bu kanunun uygulanmasını gerektiren teşkilat ve hizmetler için Bakanlık bütçesine gerekli ödeneğin konulacağı belirtilmektedir.

MADDE 25—27 — Usul hükümlerini düzenlemektedir.

MADDE 28 — İşletme yerinin mahkeme kararı ile kapatılması kararının (48) saat içinde yerine getirileceği, iyi niyet sahibi olanların hakları saklı kalmak şartıyla kapatma kararının, sonradan işletmeyi devralanlara karşı da geçerli olacağı hükme bağlanmaktadır.

MADDE 29 — Ceza hükümlerini düzenlemektedir.

MADDE 30 — Kamu Kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarıyla ilgili kanun, tüzük ve yönetmeliklerde yer alan ve tüketicinin korunmasına yöne-

lik bulunan müeyyidelerin bu kuruluş mensupları hakkında uygulanmasını teminen, bunlara Bakanlıkça talimat verilebileceği ve bu talimat istikame-tinde gereğinin yapılacağı hükme bağlanmaktadır.

MADDE 31 — Bu Kanunda yazılı yasaklara ay-kırı hareket edenler veya zorunluluklara uyma-yanlar hakkında T. Ceza Kanunu ve diğer Kanunlar-da daha ağır cezalar tayin edilmiş ise o cezalar uygulanacaktır.

MADDE 32 — Bu kanuna göre belli limitin üs-tünde verilen para cezalarının mahkemece tesbit edilecek gazetelerde ilân edileceği ve mahkeme hükmünün işletme yerinin görülecek bir yerinde a-

sılacağı, asılan bu duyurunun kaldırılması veya tahrip edilmesi halinde sorumlular hakkında T. Ce-za Kanununun 526 ncı maddesi hükmünün uygula-nacağı hükme bağlanmaktadır.

MADDE 33 — Bu kanunun etiketle ilgili 7 nci maddesine göre yapılacak düzenlemede 3489 sayılı Pazarlıksız Satış Mecburiyetine Dair Kanun hüküm-leri uygulanmayacaktır.

Geçici MADDE 1 — Halen tescil edilmiş marka kullanan gerçek ve tüzel kişiler, bu Kanunun 14 ncü maddesinde öngörülen marka tescil zorunlulu-ğunda muaf tutulmaktadır.

MADDE 34—35 — Yürürlük hüükmleridir.

Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun Tasarısı

BİRİNCİ BÖLÜM

Genel Hükümler

Amaç

MADDE 1 — Bu Kanunun amacı, milli ekonominin ve ticaretin gereklerine ve Kamu yararına uygun olarak mal ve hizmet piyasalarının sağlıklı ve düzenli işlemelerini sağlamaya yönelik serbest rekabet şartlarını oluşturmak ve korumak, meşru rekabeti engelleyici hususları bertaraf etmek, fiili veya anlaşma sonucu doğacak tekelleşme ve kartelleşmeyi önlemek, mamul ve hizmetlerde kalitenin oluşturulmasına, korunmasına ve geliştirilmesine yardımcı olmak, ticaretle uğraşanlar ve imalatçılar ile tüketiciler arasındaki hak ve menfaat ilişkilerinin düzenlenmesi, korunması, geliştirilmesi ve denetlenmesini sağlamak ile tüketiciyi koruyucu, eğitici ve aydınlatıcı tedbirleri almak ve tüketicilerin kendilerini koruyucu girişimlerini ve sanayide kalitenin geliştirilmesi konusundaki faaliyetlerini teşvik etmektir.

Kapsam

MADDE 2 — Birinci maddede belirtilen amaçla mal ve hizmet piyasalarında tüketici ile bu piyasalara mensup olanlar arasındaki piyasa gereği ilişki ve işlemler bu Kanun kapsamındadır.

Bu Kanunda hüküm olmayan ahvalde diğer Kanunlardaki hükümler uygulanır.

İstisnalar

MADDE 3 — Aşağıdaki konular, bu Kanun kapsamı dışında bırakılmıştır.

- Gayrimenkul mülkiyeti, mülkiyetten gayri aynı haklar ve bunlara ilişkin işlemler,
- Marka, ticaret ünvanı, ihtira beratı gibi gayri maddi haklar,
- Menkul kıymetler ve kambiyo borsalarındaki işlemler ile döviz, kıymetli maden ve kıymetli taşlarla ilgili işlemler,
- 5590 sayılı Kanuna göre kurulan Ticaret Borsalarındaki işlemler,
- Bankacılık ve banka işlemleri,
- İşverene bağlı olarak hizmet akdinin uygulanmasına ilişkin işlemler,
- Fikir ve sanat eserleri kanunu kapsamına giren işlemler,
- 5590 sayılı Kanuna göre kurulan Ticaret Borsalarındaki işlemler,
- Bankacılık ve banka işlemleri,
- İşverene bağlı olarak hizmet akdinin uygulanmasına ilişkin işlemler,
- Fikir ve sanat eserleri kanunu kapsamına giren işlemler,
- 2886 sayılı Devlet İhale Kanununa göre yapılan işlemler,
- Bakanlar Kurulunca belirlenecek sair işlemler,

Tanımlar

MADDE 4 — Bu Kanunun uygulanmasında :

Bakanlık	: Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'nı,
Mal	: Ticaret konusu yapılan taşınır eşyayı,
Sanayi Mamulü	: Bir maddenin şeklinin, fiziksel ya da kimyasal özelliği veya bileşiminin, makina veya sadece el emeği ile kısmen veya tamamen değiştirilmesi suretiyle, imâl edilen maddeyi,
Hizmet	: Bir ücret veya menfaat karşılığında malla birlikte veya mal sözkonusu olmaksızın yapılan işlemleri,
Kalite	: Belirli bir ihtiyacı karşılayabilmesi için bir ürün veya hizmetin taşınması gereken vasıf ve özellikleri,
Standart	: T.S.E.'ce belirlenen Türk standardını,
Teknik Şartname	: Standardı bulunmayan bir mamulün, kalitesinin veya bir emniyet kuralı uygulamasının denetimine ait esasları belirleyen belgeyi,
Belgelendirme	: Bir mamul veya hizmetin, belli standard veya teknik şartnameye uygunluğunun, Bakanlıkca belirlenecek kurallara göre bir belge ile tesbitini,
İmâlat	: Bir malın cinsini, niteliğini, özelliğini ve kullanma şeklini el emeği ile veya makina kullanmak suretiyle değiştirmeyi,
Üretici	: Elde ettiği tarım, hayvan, orman veya su ürünlerini veya benzer ürünleri satan gerçek veya tüzel kişileri,
Tüketici	: Bir mal veya hizmeti nihai olarak kullanan veya tüketen gerçek ve tüzel kişileri,
Toptancı	: Üretici, imâlatçı, ihracatçı, ithalatçı veya diğer bir toptancıdan mal alıp bunları mahallin ticari geleneklerine göre büyük miktarlar halinde satan gerçek ve tüzel kişileri,
Perakendeci	: Üretici, imâlatçı, ihracatçı, ithalatçı toptancı veya diğer bir perakendeciden yahut sair kişilerden aldığı malları mahallin ticari geleneklerine göre küçük miktarlar halinde satan gerçek ve tüzel kişileri,
Reklâm	: Bir ürün, marka, kurum, hizmet, görüş veya fikrin, kitlelere iletilmesi amacıyla ses, resim görüntü. yazı gibi çeşitli yollarla ve bir bedel karşılığında değişik vasıtalarla yayınlanmasını,
Emniyet Kuralı	: Mecburi standardında veya teknik şartnamesinde belirtilen kuralları,
Zorlaamlı Satışlar	: Alıcının bilgisi ve isteği dışında kendisine mal gönderilmesi veya hizmet sunulması ile yapılan satışları,

Zincirleme Satışlar

: Herhangi bir malın bu Kanuna göre tesbit edilecek usul ve esaslar dışında çeşitli ellerden geçirilmek suretiyle fiyatı yükselmesi sonucunu doğuran satışlar,

Zorunlu Satışlar

: Bir mal veya hizmet ile birlikte diğer mal ve hizmetin satın alınmasını veya yerine getirilmesini zorunlu kılmak suretiyle yapılan satışları,

İfade eder.

Yetki ve Görev

MADDE 5 — Bakanlık, bu Kanunun uygulanmasını sağlamak üzere, gereğinde ilgili diğer Bakanlık, Kurum ve Kuruluşlarında görüşünü almak suretiyle, Kanun kapsamına dahil konulardaki usul ve esasları tesbit etmeye, değiştirmeye ve yayınlamaya yetkili ve görevlidir.

Bakanlık, bu Kanunla kendisine verilen yetki ve görevleri, ihtisas konularına göre kısmen veya tamamen ilgili Bakanlık, Kurum ve Kuruluşlara devredebilir.

Bakanlar Kurulu'na verilmiş yetki ve görevler saklıdır.

İKİNCİ BÖLÜM

Fiyat, Satış, Hizmet ve Reklamlar

Zaruri İhtiyaç Maddeleri ve Hizmetler

MADDE 6 — Zaruri ihtiyaç maddeleri ve hizmetler, gerektiğinde ilgili Bakanlıkların, Kurum ve Kuruluşların görüşleri alınarak, Bakanlığın teklifi üzerine Bakanlar Kurulunca tesbit ve ilân edilir.

Bakanlar Kurulu belirli bir süre için;

— Zaruri ihtiyaç maddelerinin toptan, perakende azami satış fiyatları veya azami kâr marjlarını,

— Hizmet karşılığında alınacak bedelleri, Tesbit ve ilân edebilir.

Bakanlar Kurulu bu yetkisini Bakanlığa devir edebilir.

Etiketleme ve Hizmet Tarifeleri

MADDE 7 — Satış konusu olan mallara ilişkin etiketleme ile hizmet tarifelerine dair usul ve esaslar Bakanlıkça düzenlenir.

Satışlar

MADDE 8 — Bakanlık ticareti düzenlemek, geliştirmek ve ticarete arzedilen mal ve hizmetler-

de tüketicinin menfaatini korumak üzere zararına satışlar, tasfiye satışları, indirimli satışlar, diğer tenzilatlı satışlar, taksitli satışlar, ilan yoluyla halka açık satışlar gibi her türlü satış şekillerini ve bunlarla ilgili usul ve esasları düzenleyebilir. Zorlamalı, zorunlu ve zincirleme satışlar yasaktır.

Satış Yapanlar ve Hizmet Verenler

MADDE 9 — Bakanlığın teklifi ile imalatçı, üretici, toptancı, perakendeci ile seyyar satıcılık, işportacılık, pazarcılık ve geçici hizmetlerle ilgili usul ve esaslar Bakanlar Kurulu'na düzenlenebilir.

Ticari Reklâm ve İlanlar

MADDE 10 — Bakanlar Kurulu, Bakanlığın teklifi üzerine, halkın güvenini sağlamak amacıyla ticari reklâm ve ilanlarla ilgili usul ve esasları düzenleyebilir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Kalite Denetimi

Mecburi Standard ve Teknik Şartname

MADDE 11 — Mecburi standartlar ile teknik şartnamele uymayan sanayi mamulü imâl edilemez, emniyet kuralına aykırı uygulama yapılamaz.

Tüketicinin can ve mal güvenliği ile ilgili olduğu Bakanlıkça tesbit ve ilân edilen konularda, satıcılar, bu Kanunda öngörülen belgeleri bulundurmamamulleri satamaz.

Mecburi standardı veya teknik şartnamesi bulunan konularda, imalat veya uygulamaya yeni başlayacak kişi ve kuruluşlar durumlarını üretime başlamalarından itibaren üç ay içinde Bakanlığa veya Bakanlığın mahalli teşkilâtına beyan etmek zorundadırlar.

Belgeler

MADDE 12 — Bakanlıkça gerekli görülen sanayi tesisleri için imalat yeterlik belgesi, sanayi mamulleri için kalite belgesi alınması,

Sanayi mamulleri ile hizmetler için imalatçıları ve uygulayıcıları tarafından Garanti Belgesi verilmesi ve garanti süresi içinde vecibelerin yerine getirilmesi,

Halkın can, mal güvenliği ve sağlığı ile doğrudan ilgilisi Bakanlıkça tesbit ve ilân edilen sanayi mamulü ve hizmetin, mecburi standardı veya teknik şartnamesine göre standarda uygunluk belgesinin, imalatçısı veya uygulayıcısı tarafından alınması, zorunludur.

Bakanlık Uygunluk Belgesi verecek kuruluş ve laboratuvarlar tesbit ve ilân eder.

Yapılan denetimlerde belge esaslarına uyulmadığı tesbit edildiğinde bu belgeler iptal edilir.

Garanti Belgesi dışındaki belgelerin verilmesi ve iptali firma ve marka belirtilmek suretiyle basın-yayın aracılığı ile kamuoyuna duyurulur. Durum ayrıca ilgili meslek kuruluşlarına bildirilir ve bu kuruluşların yayınlarında da ilân edilir.

Belgelendirme Düzeni

MADDE 13 — Bakanlık, belgelendirme düzeninin sağlanması için gerekli organları oluşturur, kural ve kriterleri tesbit eder.

Bu konuda milletlerarası alana uyum için gerekli tedbirleri alır.

Marka Tescil Zorunluluğu

MADDE 14 — Mecburi standardı veya teknik şartnamesi bulunan, tüketicinin can ve mal güvenliği ile doğrudan ilgisi, Bakanlıkça tesbit ve ilân edilen sanayi mamulünü imâl edenler, markalarını tescil ettirmek ve mamullerinin ve/veya ambalajlarının üzerine marka koymak zorundadırlar.

Denetim ve Tasfiye

MADDE 15 — Mecburi standardı veya teknik şartnamesi bulunan konularda, kaynakta ve satışta denetim esası uygulanır.

Bakanlık yetkililerince denetim için alınıp mecburi standardına veya teknik şartnamesine uygun olmadığı tesbit edilerek iade edilmeyen sanayi mamulleri numuneleri Bakanlıkça tesbit edilecek usul ve esaslara göre tasfiye edilir.

Kalite Kontrolünün Yönlendirilmesi

MADDE 16 — Türkiye Ticaret, Sanayi, Deniz Ticaret Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği, imalatla kalitenin oluşturulması, korunması ve geliştirilmesi için üyelerine yönlendirme, eğitim ve danışmanlık hizmetleri verecek olan Kalite Kontrol Teşkilatı'nı, bu Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren (6) ay içinde kurar ve bu konudaki faaliyetleri yürütür.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Karteller ve Tekeller

Kartel Yasağı

MADDE 17 — Özel Kanun hükümleri saklı kalmak ve ihracat faaliyetleri hariç olmak şartıyla, serbest rekabeti ortadan kaldırmak veya kısıtlamak amacıyla piyasaya egemen olmaya, piyasayı bölüşmeye, fiyatları sun'i olarak yükseltmeye, düşmesini engellemeye veya sabit tutmaya, üretimi veya imalatı veya mal ve hizmet arzını kısıtmaya, durdurmaya, malları yok etmeye yönelik olarak ithalat, üretim, ihracat, dağıtım, pazarlama, ulaşım ve hizmet alanlarında gizli veya açık anlaşmalar veya bağlantılar yapmak veya kararlar almak veya uygulamalarda bulunmak yasaktır.

Tekeller-Pazara Hakim Teşebbüsler

MADDE 18 — Bir teşebbüsün pazarda hiç rakibinin olmaması veya rakipleriyle olan ilişkilerinde hakim durumu ve rekabete maruz kalamayacak şekilde pazarlayıcı olması halinde bu teşebbüs tekel-pazara hakim teşebbüs sayılır.

Belirli mal veya hizmetler veya pazarlar açısından iki veya daha fazla teşebbüs arasında fiilen herhangi bir rekabetin mevcut bulunmaması ve teşebbüslerin pazardaki diğer rakipleriyle olan münasebetlerinde durumlarının bu madde hükümlerine uyması halinde bu teşebbüsler de pazara hakim teşebbüs addolunur.

Bir teşebbüsün, pazara sunduğu mal veya hizmet bakımından pazarda en az dörtte bir paya sahip bulunması halinde pazara hakim teşebbüs olduğu kabul edilir.

İzin ve Gözetim

MADDE 19-17 — nci maddedeki kartel yasağı içine giren anlaşmalardan veya bağlantılardan,

aşağıdakiler; Bakanlığın izni ile geçerlilik kazanabilirler.

1 — Fiyatlar veya fiyatı teşekkül ettiren unsurlarla ilgili olmamak şartıyla, teslim ve ödeme-ler veya diğer işlemlere ilişkin şartların birlikte uygulanmasını amaçlayan anlaşma, bağlantı veya kararlar,

2 — Kartele dahil teşebbüslerin işletme, organizasyon ve teknoloji yönlerinden verimliliklerini önemli ölçüde artırmaya yönelik anlaşma bağlantı veya kararlar,

3 — Ekonomik bunalım nedeniyle sanayide devamlı bir talep düşüklüğünün ortaya çıkması halinde, bu üretim dalındaki teşebbüslere ilişkin kapasitenin talebe uygun düzenlenmesini içeren ve kamu menfaati ve iktisadi durum nedeniyle de uygun bulunan anlaşma, bağlantı ve kararlar,

4 — Bir sanayi veya ticaret sektöründe, sektöre dahil teşebbüslerin önemli bir kısmının varlığını sarsacak ekonomik bunalımın mevcudiyeti ve bu bunalıma karşı yasal önlemlerin veya ekonomik tedbirlerin alınmasının zamana ihtiyaç göstermesi halinde bunalımın geçirtilmesi amacıyla yapılan anlaşma, bağlantı veya kararlar,

Bakanlığın izni ile geçerlik kazanabilir.

Bakanlık, iznin verilmesini bazı şart veya yükümlülüklerle bağlayabilir.

Bakanlık kartel yasağına ve tekeller-pazara hakim teşebbüslerin gözetimine ilişkin diğer usul ve esasları ve bu husustaki yükümlülük, sorumluluk ve yasakları düzenler.

BEŞİNCİ BÖLÜM

Tüketici Kuruluşları

Tüketici Birlikleri ve Türkiye Tüketiciler Birliği

MADDE 20 — Tüketicinin korunması, aydınlatılması, eğitilmesi, sorunlarının tesbiti ve bunlara çözüm yollarının araştırılması tüketiciye gerekli bilgilerin çeşitli vasıtalarla aktarılması, araçları ile her il merkezinde en büyük Mülkiye Amirinin başkanlığında tüzel kişiliğe haiz bir «Tüketici İl Birliği» kurulur.

Tüketici İl Birliği, o ilin nüfusuna göre Bakanlıkça tesbit edilecek sayıda asıl ve yedek üyeden oluşur.

İl Birliği üyeleri ve yedekleri için; İl Ticaret ve

Sanayi Odası (Ticaret ve Sanayi Odası ayrı kurulan illerde her iki oda), Ticaret Borsası, Esnaf ve Küçük Sanatkâr Odaları Birliği, İl Ziraat Odası ve ortak sayıları gözönünde bulundurularak Mülkiye Amirliğince tesbit edilecek İl ve İlçe tüketim kooperatifleri, kendi üyeleri arasından ikişer aday gösterirler.

Mülkiye Amiri, birliğin Bakanlıkça belirlenen sayıdaki asıl ve yedek üyelerini, gösterilen adaylar arasından ve çoğunluğun tüketim kooperatifleri temsilcilerin de olması esasını gözeterek seçer. İl hudutları dahilinde, birlik asıl ve yedek üyeliklerinde çoğunluğu temin edebilecek sayıda tüketim kooperatifinin mevcut bulunmaması durumunda, sözkonusu boşluk Mülkiye Amiri tarafından belirlenecek İl ve İlçe Belediyesi temsilcileriyle doldurulur.

Bölge veya İl Sanayi ve Ticaret Müdürü birliğin tabii üyesidir.

Birliğin sekreteryası işleri, Bölge ve İl Sanayi ve Ticaret Müdürlüğünce yürütülür.

İl birliklerinin üst kuruluşu olarak, tüzel kişiliğe sahip olmak üzere Türkiye Tüketiciler Birliği kurulur. Türkiye Tüketiciler Birliğinin merkezi Ankara'dadır.

Türkiye Tüketiciler Birliği Genel Kurulu; İl Birliklerinin ikişer temsilcileri ile Sanayi ve Ticaret, İçişleri, Maliye ve Gümrük, Sağlık ve Sosyal Yardım, Ulaştırma, Tarım Orman ve Köyleri Bakanlıkları, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu, Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu, Türkiye Esnaf ve Küçük Sanatkârlar Konfederasyonu, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, Türkiye Ziraat Odaları Birliği, Türkiye Barolar Birliği, Türkiye Noterler Birliği, Türkiye Tabipler Birliği, Türk Mimar ve Mühendis Odaları Birliği, Türkiye Veteriner Hekimleri Birliği, Türk Eczacılar Birliği, Türk Standartlar Enstitüsü, Türkiye Muharip Gaziler Derneği, Türkiye Yardımsevenler Derneği, Ordu Yardımlaşma Kurumu ve 2908 sayılı Dernekler Kanunu'na göre tüketiciyi korumak amacıyla kurulmuş Dernekler ile Vakıf'ların yetkili temsilcilerinden oluşur.

Türkiye Tüketiciler Birliği Genel Kurulu'nun Başkanı Sanayi ve Ticaret Bakanı veya onun görevlendirilmesi halinde Sanayi ve Ticaret Bakanlığının birlik genel kurulundaki temsilcisidir.

Birlik genel kurulu, üç yılda bir defa Haziran ayı içerisinde olağan, Sanayi ve Ticaret Bakanı'nın gerek görmesi halinde her sezon olağanüstü olarak toplanır.

Türkiye Tüketiciler Birliği'nin Yönetim Kurulu, genel kurulca seçilecek 7 asil ve 7 yedek üyeden oluşur.

Yönetim Kurulunun süresi üç yıldır. Kurul kendi üyeleri arasından bir Başkan ve bir Başkan Vekili seçer. Türkiye Tüketiciler Birliğinin Kanuni temsilcisi Yönetim Kurulu Başkanı'dır.

Türkiye Tüketiciler Birliği Denetim Kurulu Genel Kurulca üç yıl içinde seçilecek 3 asil ve 3 yedek üyeden oluşur.

Türkiye Tüketiciler Birliği ve Tüketici İl Birliğinin her türlü faaliyeti, işlem ve hesapları Bakanlığın denetimine tabidir.

Tüketici Birlikleri ve Türkiye Tüketiciler Birliği, tüketicilerin hak ve menfaatlerini ilgilendiren konulardaki şikâyetlerini değerlendirir ve ilgili mercilere intikal ettirerek takip eder, adli ve idari yargı mercilerinde dava açabilir veya açılmış olan davalara müdahil olarak katılabilir; Mahkemece alınacak kararları basın yoluyla tüketiciye duyurabilir.

İl Tüketici Birlikleri ile Türkiye Tüketiciler Birliği'nin çalışma usul ve esasları Bakanlıkça çıkarılacak ve Resmi Gazete'de yayınlanacak bir yönetmelikle düzenlenir.

Gelirleri

MADDE 21 — İl tüketici birlikleri ile Türkiye Tüketiciler Birliğinin başlıca gelirleri şunlardır :

- a) Bakanlık bütçesine konacak ödenekten yapılacak yardım,
- b) Yıllık fiili gelirleri yüz milyondan fazla Ticaret, Sanayi ve Deniz Ticaret Odaları ile Ticaret Borsalarının bir evvelki yılda sağladıkları gelirlerinin %2'si.
- c) Yavru gelirleri,
- d) Bağış ve yardımlar.

ALTINCI BÖLÜM

Çeşitli Hükümler

Denetim

MADDE 22 — Bu Kanun'un uygulanmasında, Bakanlık müfettişleri ve kontrolörleri ile Bakanlıkça görevlendirilecek memurlar fabrika, mağaza, dükkân, ticarethane, depo, ambar gibi her türlü mal konulan yerlerde denetleme, inceleme ve araştırma yapmaya yetkilidirler.

Bu Kanun'un kapsamına giren hususlarda, yetkili ve görevli kişi ve kuruluşlara, her türlü bilgi ve belgelerin doğru olarak gösterilmesi ve istenildiğinde asıl veya kopyalarının verilmesi zorunludur.

Laboratuvar

MADDE 23 — Bakanlık bu Kanun'un uygulanması için resmi ve özel kuruluşların elinde bulunan laboratuvarlarda da kalite kontrolü yaptırmaya yetkilidir.

Ödenekler

MADDE 24 — Bu Kanunla Bakanlığa verilen görevlerin yerine getirilmesi amacıyla Bakanlık bütçesine gerekli ödenek konulur.

YEDİNCİ BÖLÜM

Usul Hükümleri

Kovuşturma

MADDE 25 — Yetkili ve görevlilerce yapılacak denetleme, inceleme ve araştırma sonunda Kanuna aykırı hareket ettikleri tespit edilen kişiler hakkında düzenlenecek tutanak veya raporlar, bu Kanunda düzenlenen esaslar dahilinde Cumhuriyet Savcılığına ve/veya ilgili mercilere tevdi olunur.

Yetkili ve görevli memurlar, suçla ilgili her türlü delilleri toplamaya, teftiş ve incelemeyi, ilgili gördükleri diğer kişiler ve müesseseler nezdinde derinleştirmeye, suç delillerine geçici olarak elkoymaya yetkilidirler.

Yargılama Usulü

MADDE 26 — Bu Kanun hükümlerine aykırı hareket edenler hakkında yapılacak soruşturma ve kovuşturma 3005 sayılı Meşhûr Suçların Muhakeme Usulü Kanununun 1 nci ve 4 ncü maddesinde yazılı yer ve zaman kayıtlarına bakılmaksızın yürütülür.

Davanın Bakanlıkça Takibi

MADDE 27 — Bu Kanunda suç sayılan fiillerden dolayı Cumhuriyet Savcılığınca verilen takip-sizlik kararının veya düzenlenen iddianamenin ve kamu davasına ait adli mercilerce verilen kararların onaylı birer örneği, ilgili savcılık tarafında, Bakanlığın ihbarda bulunan taşra teşkilatı ile merkez teşkilatına tebliğ edilir.

Bakanlık Kamu davasına müdahil olabilmek ve savcılığın takipsizlik kararına itiraz edebilmek veya adli mercilerce verilen kararlar hakkında kanun yollarına başvurulabilir haklarına sahiptir.

Savcılığın takipsizlik kararına kanuni itiraz süresi ve Bakanlıkça müdahil olunmuşsa ilgili adli mercilerin kararlarına karşı kanun yollarına başvurma süreleri, bu kararların Bakanlığın merkez teşkilatına tebliğ tarihinden başlar.

Kapatma Kararının İfası

MADDE 28 — İşletme yerinin kapatılmasının veya mesleğin yürütülmesinin yasaklanmasına ilişkin mahkeme kararları ilgililerce tebliği tarihinden itibaren 48 saat içinde yerine getirilir.

İşletme yerinin kapatılması kararları, kapatmaya neden olan fiilin tespitinden sonra işletmeyi iktisap edene karşı da geçerlidir. Ancak iyi niyet sahibi kişilerin hakları saklıdır.

Cezalar

MADDE 29 —

a) 7 nci maddeye göre belirlenen usul ve esaslara uymayanlar hakkında 25.000.—TL.'dan aşağı olmamak üzere 100.000.—TL.'ye kadar para cezası uygulanır.

b) 8 nci maddeye göre belirlenen usul ve esaslara uymayanlar hakkında 50.000.—TL.'dan aşağı olmamak üzere 200.000.—TL.'ye kadar; aynı maddeye düzenlenen yasaklamalara aykırı satış yapanlar hakkında 200.000.—TL.'dan aşağı olmamak üzere 800.000.—TL.'ye kadar para cezası uygulanır.

c) 9 ncu maddeye göre belirlenen usul ve esaslardan imalatçı, üretici, toptancı ve perakendecilerle ilgili kurallara uymayanlar hakkında 100.000.—TL.'dan aşağı olmamak üzere 400.000.—TL.'ye kadar, seyyar satıcılık, işportacılık, pazarcılık ve gezici hizmetlerle ilgili kurallara uymayanlar hakkında 10.000.—TL.'dan aşağı olmamak üzere 40.000.—TL.'ye kadar para cezası uygulanır.

d) 10 ncu maddeye göre belirlenecek usul ve esaslara aykırı davrananlar hakkında 100.000.—TL.'dan aşağı olmamak üzere 400.000.—TL.'ye kadar para cezası uygulanır.

e) 11 nci maddenin 1 nci ve 2 nci fıkralarına aykırı hareket edenler hakkında 100.000.—TL.'dan aşağı olmamak üzere 400.000.—TL.'ye kadar para cezası uygulanır. Bu maddeye göre mecburi standardına veya teknik şartnamesine aykırı olarak

imâl edilen sanayi mamulünün veya uygulanan emniyet kuralının, tüketicinin can, mal güvenliği ve sağlığı ile doğrudan ilgisinin bulunması ve standardına veya teknik şartnamesine intibak ettirilmesinin mümkün bulunmaması halinde mahkemece işyerinin kapatılmasına ve mamulün müsadereğine karar verilir.

11 nci maddenin 3 ncü fıkrasındaki beyan zorunluluğunu yerine getirmeyenler hakkında 50.000.—TL.'dan aşağı olmamak üzere 200.000.—TL.'ye kadar para cezası uygulanır.

f) 12 ve 14 ncü maddelerde belirlenen zorunlulukları yerine getirmeyenler hakkında 100.000.—TL.'dan aşağı olmamak üzere 400.000.—TL.'ye kadar para cezası uygulanır.

g) 17 nci maddede belirlenen yasak ile 19 ncu maddenin son fıkrasındaki düzenlemelere aykırı davrananlar hakkında 1.000.000.—TL.'dan aşağı olmamak üzere 4.000.000.—TL.'ye kadar para cezası uygulanır.

Yukarıdaki fıkralarda yazılı suçların tekrerrü halinde para cezaları iki katı olarak uygulanır.

Bu maddede yazılı para cezaları Bakanlar Kurulunca on katına kadar arttırılabilir.

Meslek Kuruluşları

MADDE 30 — Bakanlık Kamu Kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarıyla ilgili mevzuatta yer alan, tüketicinin korunmasına yönelik hüküm ve müeyyidelerin uygulanmasını teminen bu kuruluşlara talimat verebilir.

Bu kuruluşlar, Bakanlık talimatları doğrultusunda görevini ifa ile yükümlüdürler.

Ceza Hükümleri Arasında Uyum

MADDE 31 — Bu Kanunda yazılı yasaklara aykırı hareket edenler ve zorunluluklara uymayanlar hakkında; Türk Ceza Kanunu ile diğer Kanunlarda daha ağır cezalar tayin edilmişse, o cezalar uygulanır.

Cezaların Kamuya Duyurulması

MADDE 32 — Bu Kanuna göre verilen ve kesinleşen 100.000.—TL.'ni aşan para cezalarına ilişkin karar, mahkemece tesbit edilen Ankara, İstanbul ve İzmir'de yayımlanan ve tirajı yüzbinin üzerinde bulunan gazetelerden en az ikisi ile kısım veya tamamen kararın kesinleşme tarihinden itibaren bir ay içinde yayımlanır. Ayrıca işletme

yerinin görünen bir yerine mahkemece belirlenecek bir süre asılır. Bu husustaki giderler mahkûma aittir.

İşletmeye asılan duyurunun bizzat mahkûm tarafından veya onun marifeti ile kısmen veya tamamen kaldırılması veya tahrip edilmesi halinde, Türk Ceza Kanunu'nun 526 ncı maddesi hükümleri uygulanır.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

Son Hükümler

MADDE 33 — 7 nci madde mucibince yapılacak düzenlemelerde 3489 sayılı Pazarlıksız Satış Mecburiyetine Dair Kanun hükümleri uygulanmaz.

Geçici Madde 1 — Halen tescil edilmiş marka kullanan gerçek ve tüzel kişiler, bu Kanun'un 14 ncü maddesinde öngörülen marka tescil zorunluluğundan muaftır.

DOKUZUNCU BÖLÜM

Yürürlük Hükümleri

Yürürlük

MADDE 34 — Bu Kanun yayım tarihinde altı ay sonra yürürlüğe girer.

Yürütme

MADDE 35 — Bu Kanun Hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür.

beciya

TÜKETİCİNİN KORUNMASI GEREKLİLİĞİ VE YASAYA İHTİYAÇ

ÜRETİCİ VE TÜKETİCİ ARASINA GEREKSİZ KADEMELERİN
GİRMESİNİ VE SPEKÜLATİF FİYAT HAREKETLERİNİ
ÖNLEMEK AMACIYLA ÜRETİCİ VE TÜKETİCİNİN GENİŞ
ÖRGÜTLER ÇERÇEVESİNDE İLİŞKİLERİN ÖZENDİRİLMESİ...
...TEKELCİ EĞİLİMLER GİBİ TÜKETİCİ YARARINI
ZEDELEYEN UYGULAMALARI ETKİN BİR ŞEKİLDE
DENETLEMEK ÜZERE GEREKLİ YASAL DÜZENLEMELER GETİRİLMESİ...

Zihni METEZADE

24 Ocak Kararlarıyla ekonomimizde başlatılan istikrar tedbirleri, o zamana kadar hızlı bir artış gösteren enflasyonun yavaşlamasını teminen önlemleri yürürlüğe koyarken, bu tedbirlere yardımcı olmak üzere tüketimin kısıtlanması ve tasarrufun arttırılmasını sağlayıcı kararlara da işlerlik kazandırmıştır. Ancak, ülke ekonomisinin gelişmesinin tabii sonucu olarak bu husustaki uygulamalar piyasa ekonomisinin temeli olan arz ve talep dengesinin de sağlıklı bir surette tesisi ve işleminin sağlanması gereğini ve önemini bir kere

daha ortaya koymuştur. Geçinme indeksleri üzerindeki tartışmalar yanında, son aylarda bilhassa gıda maddelerindeki fiyat artışlarına ilişkin basında çıkan haberler, bu dengenin ve tüketicinin korunmasının hukuki normlara olan ihtiyacının belirgin işaretleri olmuştur.

Bilindiği üzere fiyat yükselişlerinin başlıca nedeni arz ve talep arasındaki ilişkidir. Bu nedenle fiyat yükselişine sebep olan talebin mal ve hizmet arzını aşması halinde doğan enflasyonist devreleri ve dolayısıyla artan fiyatların genel düzeyini kontrol altında tutabilmek

için kamu gücü mali bütçe ve para tedbirleri ile antienflasyonist bir politika izlerken bunu sağlamak için de satın alma gücünü azaltan veya firenleyen ve talep üzerinde etki yapan tedbirler alınmakta; ancak, yatırımları ve ihracatı artırıcı ve ithalatı uygun düzeye getiren bir politikanın takibi de gerekmektedir.

Bütün bunlara rağmen, makro ekonomik fiyat politikasının fiyatların genel seviyesinin kontrolünü öngördüğünü unutmamak lazımdır. Esasen fiyat, ekonomik faktörlerin belirime şekli olduğuna göre bunu doğal bulmak gerekir. Bu nedenle, fiyat kontrolü öncelikle ve etkili bir şekilde fiyatların durumunu sağlayan faktörler üzerinde icra edilir. Dikkati çekmeyen ve tüketiciyi aydınlatıcı ve piyasa kurallarını düzenleyici olarak görülen bu endirekt fiyat politikası karşısında, fiyatların oluşumuna doğrudan doğruya karışan direkt fiyat politikası ise birçok kimselerce devlet müdahalesinin aşırı şekli olarak mütalaa edilir ve eleştirilir. Bu müdahalenin piyasayı firenlediği, bunun suni bir tedbir olduğu gibi eleştirilerde az veya çok gerçek payı olmakla beraber zaman zaman bazı temel mal ve hizmetlerde etkili ve elastiki bir fiyat politikasının da lüzum ve önemi inkar edilemez. Özellikle, bu tür bir müdahale artan fiyatlarla gelişen enflasyonu firenler, enflasyonun uyardığı sosyal ve ekonomik karışıklıkları da önlediği gibi ticari ve ekonomik yavaşlamaları da azaltır.

Diğer taraftan ticari faaliyetlerde mal ve hizmetlerle ilgili fiyat ve ücretlerin serbest rekabet şartları içinde arz ve talep kuralları dahilinde teşekkül etmesinin de tüketiciler için yeterli olmadığı ve tüketiciyi kalite istikrarsızlığı ve fiyat dengesizliğinden koruyamadığı; devletin ekonomik faaliyetlerde düzenleyicilik ve yol göstericilik görevleri ile

istikrarlı ve tüketicinin korunmasına ve menfaatlerine uygun bir piyasa vücuda getirilmesine yardımcı olması gerektiği de bir gerçektir.

Tüketicinin serbest rekabet koşullarına göre işletilen piyasa düzeni içinde, kendisine arzedilen mal hizmetlerin hakiki fiyatını, kalitesini ve ihtiyacını tatmin derecesini her zaman ve doğru olarak değerlendirme olanağına malik olmadığı; özellikle, satın almak istediği malın açıkça görünmeyen ve kalite standartlarına bağlanmamış nitelikleri karşısında bu durumun daha belirgin olduğu gözönüne alınırsa, konunun önemi daha iyi ortaya çıkmaktadır.

Diğer yandan, satışa erzedilen mal türlerinin çokluğu ve bir malın çeşitli marka, görünüş ve ambalaj içinde arzı ve bunlara ilişkin reklamlar da tüketiciyi karar vermede yanıltıcı etkenler olmakta bilhassa satıcının satış mühitine göre mala veya hizmete gereksiz yere fiyat koyarak, kaliteli mal inancı vermesi, tüketicinin, ne verirse onu alırsın düşüncesinin istismarına ve aldatılmasına yol açmaktadır.

YETKİLER DAĞINIK

Bu nedenle, tüketicinin korunması hususuna yalnız fiyatlar açısından değil, reklamcılıktan standartlara ve kalite kontrolüne, kartellere ve tüketicinin örgütlenmelerine kadar, tüketici menfaatinin koruyucu bütün gerekli düzenlemeler açısından bakmak lazımdır. Oysa ki, ülkemizde bu hususlardaki hukuki düzenlemeler yetersiz, dağınık ve çok kere gerekli müeyyideden mahrumdur. Ayrıca, çeşitli kanunlarla başta sanayi ve Ticaret Bakanlığı olmak üzere Ulaştırma, Tarım, Sağlık, Turizm her biri ayrı şekilde yetkilendirilmiş olduklarından, bu durum da çalışmayı önleyici,

uygulamada birlik ve etkinliği sağlayıcı olmaya engel teşkil etmektedir.

Buna karşın, piyasa ekonomisinin hakim olduğu bir çok memlekette örneğin A.B.D., Belçika, Hollanda, Federal Almanya, Danimarka, Fransa, İsveç, İsveçre çıkarılan kanunlarla üretici, tüketici, ve dağıtım kanalları arasındaki karşılıklı münasebetler, sorumluluklar, senelerce evvel düzenlenmiş ve emteadan her türlü hizmete kadar , ekonominin kaynakları üzerinde zaman zaman fiyat dondurmaları, tesbitleri kâr marjları ile ve devamlı şekilde kalite kontrolleri, reklamların düzenlenmesi ve standartlara uygun üretim yolları ile genel istikrar politikasını tamamlayıcı önlemler alınmıştır ve alınmaktadır. Ayrıca, bu ülkelerde, bu düzenlemeleri ve uygulamaları yapmak üzere kamu ve özel örgütler kurulmuş; keza, Kanada, İngiltere, Avustralya gibi memleketlerde tüketici bakanlıkları ihdas edilmiştir.

Tüketicinin korunmasına ilişkin girişimlere yön vermek üzere, memleketimizde de kalkınma plânları ile bazı prensipler getirilmiştir. Bu suretle üretici ve tüketici arasında gereksiz kademelerin girmesini ve spekülâtif fiyat hareketlerini önlemek amacıyla üretici ve tüketicinin geniş örgütler çerçevesinde ilişkilerinin özenlendirilmesi; iç piyasayı paylaşma, fiyat ve kalite konusunda tüketici aleyhine birleşme, kaliteyi düşürme ve dış ticaret kısıtlamalarına bağlı olarak ortaya çıkan tekelci eğilimler gibi tüketici yararını zedeleyen uygulamaları etkin bir şekilde denetlemek üzere gerekli yasal düzenlemeler getirilmesi Sanayi ve Ticaret Bakanlığının belirleyeceği mallarda tüketiciyi korumak amacıyla kalite ve fiyat denetimi yapılması ve sonuçlarının kamu oyuna duyurulması; lüks mal ve hizmetlerin tüketimini kısıtlamak, tüketim kalıplarının koşullandırılmasını önlemek amacıyla

reklam uygulamalarının mali, ekonomik ve yasal önlemlerle denetim altına alınması gibi hususlar ana hedefler olarak saptanmış Nihayet, yeni Anayasa ile tüketicinin korunması gereği bir anayasa hükmü olarak ifadesini bulmuştur.

ANAYASA ve TÜKETİCİNİN KORUNMASI

Nitekim, Anayasanın 172 nci maddesindeki «Devlet Tüketicileri Koruyucu girişimlerini teşvik eder» hükmü ile, bilhassa, gelişmemiş ülkelerde tüketicilerin korunmasının toplumsal bir problem olduğu düşünülerek, bu konuda alınacak tedbirlerle bir taraftan tüketicinin korunması, diğer taraftan üretici ve satıcılar arasındaki rekabetin tesisi gayesi güdülmüş; ayrıca tüketicilerde tüketici bilincinin oluşturulması, tüketicinin fiyat ve kalite açısından korunması, serbest rekabet şartlarının sağlanması, tekel ve kartellerin önlenmesi amaçlanmıştır.

Tüketicinin korunmasını temine matuf gene Anayasanın 167 inci maddesindeki Devlet, para, kredi, sermaye, mal ve hizmet piyasalarının sağlıklı ve düzenli işlemelerini sağlayıcı ve geliştirici tedbirleri alır; piyasalarda fiili veya anlaşma sonucu doğacak tekelleşme ve kartelleşmeyi önler hükmü, Devlete özel teşebbüsün rekabet koşulları içinde yararlı yönde gelişmesine yardımcı olma görevini verirken aynı zamanda Devletin piyasada fiili ve anlaşma sonucu tekelleri önlemesini öngörmüştür. Bundaki, amaç, hem tüketim, hem de hizmet sektöründe bu tür hakimiyeti dağıtmak olup, bunun sağlıklı bir toplum, sağlıklı bir demokrasi için vazgeçilmez şart olduğu ve tekelciliğin her türlüünün zararından fertleri ve toplumu korumanın toplumun huzur ve refahı ile ilgili bulunduğu düşünülmüştür.

Anayasanın 167 inci maddesi üretim veya hizmet kuruluşlarının fiyat anlaşmaları veya coğrafi bölge paylaşma veya benzeri suretlerde gerçekleştirecekleri kartelleri yasaklama görevini Devlete tevdi ederken, rekabetin ortadan kalktığı, tekellerin ve kartellerin fiyatları oluşturduğu ve etkilediği, üretim — fiyat çizgisinin dışınada taşırabildiği bir toplum olmanın sakıncalarını önlemek istemiştir.

Görülüyor ki, tüketicinin korunması gereği, ekonomik faktörler yanında sosyal faktörlerinde rol oynadığı, bu nedenle toplumun ekonomik yönüyle sosyal yönünün birlikte ve sağlıklı bir şekilde düzenlenmesi zaruretinden doğmakta; aksi takdirde, toplum açısından olduğu kadar demokrasi açısından da düzeni sarsıcı, bozucu ve kargaşalığa itici durumlar ortaya çıkabilmektedir.

HANGİ AMAÇLAR GÖZÖNÜNDE TUTULMALIDIR?

Bu nedenlerle tüketicilerin korunmasını sağlamak üzere yapılacak hukuki düzenlemelerde şu amaçlar öncelikle göz önünde tutulmalıdır.

a) Uygu, adil, ve sürekli bir ekonomik ve sosyal gelişmenin kolaylaştırılması,

b) Tüketicilere mal ve hizmet üretimi ve dağıtımı ile hizmet eden sektöre, gerektiğinde mal ve hizmet standartları uygulanması,

c) Tüketicilerin en önemli ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik üretim modellerinin tatbikinin sağlanması,

d) Özel ve Kamu kesimi teşebbüslerin, piyasadaki hakim teşebbüs durumlarını suistimali de dahil olmak üzere tüketicileri ticaret ve hizmet piyasa-

sına olumsuz yönde etkilemelerine mahal verilmemesi.

Bu amaçlara varabilmek için tüketicinin şu hakları öncelikle dikkate alınmalıdır.

a) Tehlikeli veya sağlığa ilişkin madde ve hizmetler karşısında tüketicinin fiziki emniyet hakkı

b) Tüketicinin elindeki iktisadi kaynaklara göre optimal yarar elde edilebilmesini önleyen veya engelleyen tatbikata veya suçlara karşı ekonomik emniyet hakkı

c) Madde, mamul veya hizmeti ferdi istek veya ihtiyaçlarına göre bilinçli seçebilmek hakkı

d) Hakkını ihlal eden durumlar karşısında tazminat talep edebilme veya hakkı ihlal eden durumu düzelttirme hakkı,

e) Tüketici teşekküllerini ve üst teşekküllerini kurma ve bu teşekküllere danışılma ve görüşlerinin temsil edilmesini sağlamak hakkı.

f) Tüketici eğitimi alabilme hakkı.

İktisadi ve sosyal sahalardaki genişleme ve genişlemelerle serbest piyasa ekonomisinin şartları karşısında, kısaca değindiğimiz tüketiciyi korumaya müteveccih bu amaçlar ve tüketici hakları göz önüne alınarak, tüketicinin korunması, eğitilmesi, ve teşkilatlanması hususunda öncelikle şu cihetlerin dikkate alınmasında ve düzenlenmesinde yarar ve zaruret vardır.

TÜKETİCİNİN KORUNMASINDA ÖNCELİKLİ HUSUSLAR

1) Ticaretin dürüst olarak uygulanmasını ve devamlılığını teminen üretici, tüketici ve dağıtım kanalları arasındaki

karşılıklı münasebetleri, hak ve vecibeleri ve sorumlulukları tanzim eden, icasında gerekli müeyyideye bağliyan ve kamu yönetiminin kontrolu altında serbest rekabetin oluşumunu sağliyan yasal düzenlemeye gidilmeli, gerektiğinde, zaruri ihtiyaç malları ve hizmetlerin fiyatları etkili ve elastiki bir şekilde piyasayı düzenleyici tarzda kontrol altında tutulmalıdır.

2) Serbest rekabet düzeninin gereği olarak gittikçe gelişen reklamcılığın ve reklamların tüketiciyi yanıltmaması ve tüketicilerin koşullandırılmasının önlenmesi sağlanmalıdır.

3) Tüketicie, kendisine arz olunan mal ve hizmetlerin kalitesini doğru olarak değerlendirme olanağı vermek üzere kalite denetimi yapılmalı ve mukayeseli testler, bilgi veren etiketler, kalite markaları veya standartlar yöntemleriyle tüketici aydınlatılmalıdır.

4) İç piyasayı paylaşma, fiyat ve kalite konusunda tüketici aleyhine birleşme, kaliteyi düşürme amacıyla tekelleşme ile kartel kurumu faaliyetlerini kontrol altına alacak yasal düzenlemeye gidilmelidir.

5) Gelişmiş Ülkelerde bir tüketici örgütü olarak da beliren ve tüketim maddelerini üretim aşamasından satış aşamasına intikal ettirmek suretiyle fiyatları piyasaya göre düşüren ve kalite sağlaması, piyasada nazım rol oynayabilmesi ve ortaklarına doğrudan doğruya etkili şekilde faydalı olması sebebiyle tüketici kooperatifleri her türlü tedbirlerle teşvik edilmelidir.

6) Tüketiciler arası dayanışmayı ve bilgiyi sağlamak, kalite kontrolu yapmak ev kamu otoritesi nezdinde tüketici haklarının korunması ve sorunlarının halinde etkili olabilmek için gelişmiş ülkelerdeki gibi kamu ve özel tüketici örgütleri kurulmalı ve yasalarla teşvik

görmeli ve ayrıca bu teşekküllerin kontrol ve analizleri ile ilgili yetki, yöntem ve değerlendirme mevzuatına ilişkin hususlar düzenlenmelidir.

7) 5590 ve 507 sayılı kanunlarla kamu meslek teşekkülleri sayılan ve mesleki ahlâk ve tesianüdün ve ticaret ve sanayinin kamu yararına gelişimini sağlamakla yükümlü ticaret ve sanayi odaları ve borsaları ile esnaf ve küçük sanatkarlar dernekleri gibi mesleki teşekküllerin anılan kanunlara istinaden alacakları mesleki kararlara ve bu mevzuatın verdiği diğer imkencılara dayanarak ticarete dürüstlüğün sağlanması ve tüketicinin korunması konusunda organize uygulamalara gidilmeli ve şikayetleri incelemeleri yaygınlaştırılmalıdır.

8) Tüketicinin, ihtiyaçlarını karşılayacak mal ve hizmetlerin seçiminde bilinçli bir tercih yapabilme olanağına kavuşturulmasını temnen, çeşitli vasıtalarla tüketicinin eğitimini ve aydınlatılmasını sağlayacak tedbirler alınmalıdır.

Tüketicinin korunmasına ilişkin bu görüş ve düşüncelerimiz vesilesiyle şu hususları da önemle belirtmek isteriz. 1971 den bu yana Tüketicinin korunması yolunda Ticaret Bakanlığında başlatılan idari organizasyonun tesisi ve yeni yasal düzenlemelerin getirilmesi yolundaki çalışmalar, bir türlü istenilen düzeye ulaştırılamamış, özellikle tüketicinin korunmasını sağlayıcı ve kabul tarihleri 1930 lara kadar inen 1567 sayılı Türk Parası Kıymetini Koruma, 1705 sayılı Ticarete Tehşişin Men'i ve İhracatın Murakabesi gibi bazı yasaların ceza ve uygulama yönünden bugünün ihtiyaçlarını karşılamaktan uzak oluşu, tüketicinin korunmasını sağlamada yetki tedahülleri ve başvuru yerlerinin belirsizliği gibi nedenlerden doğan tüketicinin sorunlarını da karşılamak üzere hazırlanan Tüketicinin korunmasına ilişkin ta-

sarılar muhtelif nedenlerle yasallaşma olanağı bulamamıştır.

Son olarak Sanayi ve Ticaret Bakanlığınca Tüketicinin Korunması Hakkında hazırlanan Kanun tasarısı görüşleri alınmak ve bu suretle nihai hale getirilmek üzere Üniversiteler, Kamu Meslek Teşekkülleri ve holdingler gibi, tasarının daha mükemmel hale getirilmesine yardımcı olabilecek kuruluşlara gönderilerek, tasarının toplumca meddeinden bilinmesini sağlayıcı bir tutumla ihtiyaçlara uygun şekilde çıkmasının sağlanması amaçlanmıştır.

Diğer taraftan, günümüzde piyasaya sunulan ve bilhassa halkın can ve mal güvenliğine ilişkin bulunan bazı maddelerle, sanayi mamul ve hizmetlerinin kalite kontrolünün yapılması kaçınıl-

maz bir ihtiyaç olarak kendisini açıkça belirlediğinden, halen Türk Standartı sayısı 4175 e ulaşan bazı malların, zorunlu standart kapsamına alınması yolundaki çalışmalarla 628 olan zorunlu standart sayısının artırılması ön planda tutulurken, Türk Standartlarına uygunluk belgesi ve T.S.E. markası hakkında çıkarılan tebliğlerle tüketicinin korunması yolundaki yasal çalışmalar da bir başka açıdan yeniden hızlandırılmış bulunmaktadır. Ancak, bütün bu çalışmaların Anayasanın 167 ve 172 nci maddeleri ve ekonomik hayatın şiddetli hissettirdiği zaruretin gereği olduğu dikkate alınarak, ekonominin kendi kurallarını geliştirici olduğu kadar tüketicinin menfaatlerin de koruyucu etkin bir uygulama ile müesseriye kazanabileceğini de unutmamak lazımdır.

● **BLAUPUNKT**

kalitenin, güvencenin, farkın buluştuğu nokta

Blaupunkt dünya pazarlarının tercih ettiği marka, Blaupunkt Türkiye'nin tercih ettiği marka...

Blaupunkt bir Bosch grubu kuruluşudur.

Bu önemli noktayı unutmayın mavi noktayı alın.

● **BLAUPUNKT**
BOSCH Grubu

...Ve Yapı Kredi şehirlerarası elektronik iletişimi başlattı!

“Tele-İşlem”de Ankara-İstanbul Bir saniye!

**Yapı Kredi bankalarda
zaman yitiren herkesi
bu yazıyı okumaya çağıyor.**

Çünkü bankadaki işiniz: ister şube içi, ister şubeler arası, isterseniz şehirlerarası olsun, Yapı Kredi’lerde “beklemek” tarihe karışıyor!

Türk Bankacılığında tüm elektronik çağın öncüsü Yapı Kredi, şimdi Tele-İşlem’de şehirlerarası elektronik iletişimi de başlattı!

Ve bugün, İstanbul’da 11, Ankara’da 4 Yapı Kredi elektronik iletişimle birbirine bağlandı.

Şimdi, İstanbul’da: **Merkez, 4. Levent, Şişli, Rıhtım, Barbarosbulvarı, Parmakkapı, Kurtuluş, Beşiktaş, Perşembepazarı, Nişantaşı, Gümüşsuyu.** Ankara’da: **Kızılay, Ulus (Hacıbayram), Günevevler, Hacettepe** şubelerinden birinde

hesabınız varsa 15’i birden sizin şubeniz oldu. İster Ankara’da olun, ister İstanbul’da; işiniz, işleminiz ne olursa olsun, bu şubelerden birine girin, yeter. İşlemin gerektirdiği tüm bilgi; Ankara’dan İstanbul’a, İstanbul’dan Ankara’ya elektronik iletişimle saniyede ekranda! Bekleme yok, telefon yok, imzalar yok. Getir-götür yok, vızne yok. Provizyon bir saniye! Havale bir saniye! Çek tahsili bir saniye! Para çekmek bir saniye! Tek muhatap, karşınızdaki Tele-İşlem Yetkilisi. Her şey onda bitiyor, orda bitiyor.

Şimdi, bir klasik işlemden yıllardır yitirdiğiniz zamanı düşünün, bir de Tele-İşlem’de yaşam boyu kazanacağınız zamanı... Ve seçin bankanızı!

Bugün 15. Mayıs ayında 19... Yıl sonunda 65 Yapı Kredi “Tele-İşlem”de elektronik iletişimde!

Yapı Kredi’li olmak büyük kazançtır.

YAPI KREDİ
“hizmette sınır yoktur”